

HELSINGFORS UNIVERSITET

***Hen* i finlandssvenskt tidningsspråk –
En jämförande undersökning av bruket
i Hufvudstadsbladet år 2016 och 2019**

Malla Juutilainen
Avhandlingen pro gradu
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
November 2019

Tiivistelmä – Sammandrag – Abstract

Tiedekunta/Osasto □ Fakul- tet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos □ Institution – Department Pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä □ □ □ Författare – Author Malla Juutilainen			
Työn nimi □ □ Arbetets titel – Title <i>Hen</i> i finlandssvenskt tidningsspråk – En jämförande undersökning av bruket i Hufvudstadsbladet år 2016 och 2019			
Oppiaine □ Läroämne – Subject Pohjoismaiset kielet			
Työn laji □ □ Arbetets art – Level Pro gradu	Aika □ □ Datum – Month and year Marraskuu 2019	Sivumäärä □ □ Sidoantal – Number of pages 54	
<p>Tiivistelmä - Sammandrag – Abstract</p> <p>Tämä pro-gradu tutkielma selvittää uudehkon sukupuolineutraalin pronominin <i>hen</i> kirjallista käyttöä ruotsin kielessä Suomessa. Selvitys on tehty pääasiassa analysoimalla pronominin <i>hen</i> esiintymistä Hufvudstadsbladet-lehdessä sekä etsimällä ja arvioimalla sanan yleisyyttä ja käyttöä muista lähteistä. Selvitys sisältää katsauksen siitä, käytetäänkö muita sukupuolineutraaleja ilmaisuja yhä sellaisissa tapauksissa, joissa muun pronominiviittauksen voisi korvata pronominilla <i>hen</i>.</p> <p>Taustaosuudessa kuvaillaan <i>hen</i>-pronominin syntyhistoriaa ja käyttöönottoa. Osuudessa tutkitaan niitä olemassa olevia tieteellisiä tutkimuksia ja selvityksiä, joita voidaan käyttää pronominin yleisyyden, käytettävyyden ja levinneisyyden arviointiin. Tuloksia yhteensovitetään muista lähteistä löytyvään informaatioon ja tätä kaikkea käytetään hyväksi kvantitatiivisessa ja kvalitatiivisessa <i>hen</i>-pronominin käytön sekä sen vaihtoehtoisen käytön analyysissa. Analyysi vuodelta 2019 pohjautuu kirjoittajan aiempaan tutkimukseen samasta aiheesta vuodelta 2016 ja vertailee tuloksia keskenään.</p> <p>Tutkielman lopputuloksena vahvistetaan sama käyttötapa, kuin aiemmassa tutkimuksessa ja todetaan, että <i>hen</i>-pronominin käyttö on yleistynyt hitaasti. Nyt todennettiin myös, että muita sukupuolineutraaleja ilmaisuja kuin <i>hen</i> käytetään yhä paikoissa, joissa vaihtoehtoisesti voitaisiin käyttää <i>hen</i>-pronominia. Näyttää kuitenkin siltä, että <i>hen</i>-pronominin käyttö yleistyy ja hiljalleen korvaa muut ilmaisut, jotka näyttäytyvät pitkinä ja hankalina.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords <i>Hen</i> , pronomen, Hufvudstadsbladet, genus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kaisa-kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehållsförteckning:

1	Inledning	4
2	Tidigare forskning	6
3	Metod och material	7
4	Bakgrund	9
	4.1 Pronomenet <i>hen</i>	9
	4.2 Historia bakom <i>hen</i>	11
	4.3 Hufvudstadsbladet och dess kontext	13
	4.3.1 Hufvudstadsbladet	13
	4.3.2 Journalismen och offentligheten	14
	4.3.3 Journalisternas egna tankar	15
	4.4 Olika aspekter på <i>hen</i>	17
	4.4.1 Könsneutralitet	17
	4.4.2 Språk och jämställdhet	18
	4.4.3 Hens position i svenskan och samhället	19
5	Analyser av <i>hen</i>	20
	5.1 Kvantitativ analys	20
	5.2 Kvalitativ analys	24
	5.2.1 <i>Hen</i> i artiklarna	25
	5.2.2 <i>Hen</i> i insändarna	31
6	Om användningen av några alternativ till <i>hen</i>	36
	6.1 Han eller hon	38

6.2 Vederbörande	43
6.3 Dens	44
6.4 Den	45
7 Diskussion och sammanfattning av resultat	47
8 Avslutning	49
Källförteckning	51

1 Inledning

Ordet *hen*, ett nytt pronomen, togs in i Svenska Akademiens Ordlista SAOL:s fjortonde upplaga år 2015. Enligt SAOL har det två betydelser: det beskriver antingen ett tredje kön eller är ett könsobestämt uttryck för *han* eller *hon*. (af Hällström-Reijonen, Charlotta 2015.) Även övriga källor bestämmer betydelsen på samma sätt. I och med att ordet är med i SAOL är dess existens erkänt.

Debatten om *hen* var som starkast kring år 2012 och efter 2013 var resultatet klart. Efter den livliga debatten är det dags att undersöka hur man använder *hen* i skriftspråk i Finland. Tidigare forskning har undersökt till exempel debatten om *hen* och attityder till ordet samt gett råd om användningen. Nu tar jag reda på hur ordets användning har etablerats ifall det har gjort det. Målet är att kartlägga *hens* situation, utbredning och vanlighet i finlandssvenskan mest med hjälp av texter i Hufvudstadsbladet. Analysen bygger mestadels på jämförelse med *den*, ett pronomen som kan anses fortfarande vara det vanligaste könsneutrala hänvisande pronomenet i det svenska språket. Forskningsfrågorna är: Används *hen* allmänt, regelbundet och naturligt? Om inte, varför?

För att få reda på hur *hen* används i Finland valde jag att undersöka hur ordet används i Hufvudstadsbladet (i texten förkortad HBL), den största svenskspråkiga tidningen i Finland. Eftersom ordet fortfarande väcker osäkerhet och inte alla verkar veta precis hur ordet används, försöker jag kartlägga användningen i HBL. Mitt syfte är att vidare bekräfta de mönster för *hens* användning som jag upptäckte i min tidigare forskning samt beakta om de har utvecklats och om användningen har ökat eller eventuellt förminskat. Denna gång kastar jag också en blick på alternativ som används i stället för *hen*. Jag gör allt detta genom att först ta reda på om HBL själv har någon rekommendation om användningen och sedan utreder jag var och hur *hen* används av journalister och av den vanliga läsaren i tidningen. Det sistnämnda gör jag med hjälp av en analys av insändare och debattartiklar.

Jag klargör historien bakom pronomenet men koncentrerar mig på hur det har kommit till Finland, hur *hen* syns i språket i dag och vart är *hen* på väg. Användningen började i Sverige där man länge hade haft ett starkt behov av ett könsneutralt pronomen. Numera är det svårt att avgöra om användningen är mera allmän i Sverige eller i Finland. Behovet

av ett könsneutralt pronomen på svenska verkar inte ha varit så stort i Finland, vilket kan kännas underligt eftersom finlandssvenskan är omgiven av finskan, ett språk som redan har det könsneutrala pronomenet *hän*. (Milles 2013b.) Trots detta har det inte varit ett stort problem för finlandssvenskan att fortfarande använda *han* och *hon*.

Jag har valt att använda ordet *hen* i den här avhandlingen på samma sätt som det enligt resultaten, och enligt SAOL, används i HBL. Motiveringen är att visa att man bra kan använda *hen* i text utan att ta ställning till de möjligen kontroversiella sidor som har diskuterats och presentera ett pronomen som är mera personligt än det vanliga *den* och ändå inte stör läsningen utan i stället löser många hänvisningsutmaningar. Jag litar på att det inte skymmer uppsatsens syfte utan hjälper till att skapa en bild av den nuvarande och möjliga användningen.

I övrigt verkar det vara så att *hen* är mera kontroversiellt i Sverige än i Finland. Uppfattningen kan delvis bero på att *hen* inte har undersökts lika mycket och på samma sätt i Finland som i Sverige. Det kan anses t.om. som ett ställningstagande att markera min egen användning här. Avsikten är dock att använda *hen* fri av språkpolitiska konnotationer. Trots detta kan denna undersökning ses som en del av genusforskning och medieforskning även om den huvudsakliga undersökningen gäller språkbruk och pronomen.

Denna avhandling disponeras så att först beskrivs tidigare forskning, metod och material och därefter redogörs för pronomenet *hen* och historien bakom *hen*. Sedan tas upp Hufvudstadsbladets, offentlighetens och samhällets roll i språkbruket samt några aspekter på *hen*. Efter detta börjar analysdelen som omfattar *hens* användning och en del alternativ till *hen*; undersökningen är både kvantitativ och kvalitativ. Till sist följer diskussion och sammanfattning av resultaten.

2 Tidigare forskning

I tidigare forskning har man undersökt t.ex. debatten om *hen* och attityder till ordet. Pronomenet har undersökts i några avhandlingar och jag utnyttjar ett par av de nyaste avhandlingarna. Charlotta af Hällström-Reijonen har följt efter ordet och dess utveckling i Finland och Karin Milles, docent och lektor i svenska vid Södertörns högskola i Sverige, har forskat i *hen* ganska mycket. Enligt henne anlägger hon oftast ett feministiskt eller genusvetenskapligt perspektiv (Södertörns högskola). Lunds universitet har i sin serie av *Psykologiska rapporter från Lund* undersökt attityder till och användandet av *hen* (enkätundersökning). Med i den förenämnda undersökningen har varit m.m. Marie Gustafsson Sendén, docent och lektor likaså i Södertörns högskola. Hon forskar likaledes i språkets betydelse för uppfattningar om genus.

Dessa avhandlingar, af Hällström-Reijonens och Svenssons artiklar, Milles publikationer, Lunds universitets undersökningar m.m. ger en tillräckligt omfattande teoretisk bakgrund till min undersökning om hur *hen* togs i bruk och hur pronomenet används nuförtiden.

Hens situation i dagens svenska framgår av artiklar och bloggar som kan hittas bland annat på nätet. I dessa artiklar skriver man om attityder och användning med mera. Vissa journalister i Sverige och i Finland följer upp med ordet relativt regelbundet, bland dessa Anders Svensson, redaktör på Språktidningen i Sverige. Jag koncentrerar mig mera på de finska artiklar därför att jag vill ta reda på *hens* ställning i Finland där det har undersökts mindre.

Jag upptäckte att de källor som jag själv hittade på nätet har använts som källor i tidigare forskning. Det vittnar om att det inte ännu finns så mycket forskning om användningen av ordet *hen*. Det bevisar också att forskningen samt träffarna koncentrerar sig kring åren 2012–2016. Med tanke på att *hen* togs in i Svenska Akademiens ordlista SAOL år 2015 ser det ut som debatten upphörde redan 2013 och att man bara väntade på att resultatet blev officiellt. När det i år 2015 blev det, skrevs det några kommentarer och några iakttagelser (avhandlingar) om användningen och vanligheten.

Historien om *hen* har skrivits färdig och har inte förnyats ännu. I övrigt verkar debatten och forskningen gälla både svenskan och finlandssvenskan så som det var fråga om

samma sak och kontext. Gällande *hen* ser jag ändå olikheter mellan Sverige och Finland och svenskan i dem. Enligt forskningen har skillnaderna mest att göra med genus, hur den avlägsnas eller betonas. Det finns nästan ingen forskning om hur *hen* används i Finland eller även om dess användning har allmänt tagits i bruk. Jag hittade trots detta några exempel på anvisningar till användandet av *hen* i Finland, t.ex i lagtext och läroböcker. Det finns definitivt en lucka i forskning i Finland nämligen om hur *hen* verkligen används bland vanliga språkbrukare utanför HBL, journalisten, universiteten och huvudstadsregionen.

3 Metod och material

HBL:s artiklar är tillgängliga på nätet för alla med vissa begränsningar men prenumeranter har tillgång till allt material och kan även utföra noggrannare sökningar i det elektroniska arkivet. Undersökningen är utförd som prenumerant för att få fasta och pålitliga resultat och för att kunna läsa allt material noggrant. Det kan också påpekas här att enligt Forskningsetiska delegationen (2009) är det etiskt acceptabelt att forska i offentliga och publicerade dokumentmaterial och arkivmaterial.

För att få reda på hur *hen* används i HBL måste jag först hitta ordet i tidningstexter. Jag gjorde det genom att söka med mera efter orden *hen*, *hens* och *henom* i HBL:s e-tidning mest i maj-juni 2019. Sökningen kompletterades i augusti-september 2019 efter att flera relevanta former av könsneutrala pronomen uppkom och för att kontrollera träffen. Därför att jag försöker också ta reda på om *hen* kunde ha använts i satsen och varför det inte har använts, är min idé att söka efter orden *dens*, *vederbörande* och '*han eller hon*' och se vart det leder till. Att söka efter *den*, ett pronomen som vanligtvis eller förut framträdde i stället för *hen*, är utmanande därför att *den* förekommer även som en bestämd artikel.

De tidigare sökningstidpunkterna var i november-december 2016 och januari 2017 (obs. resultaten från år 2016 bara). Såsom förra gången tog jag nu med alla artiklar i det elektroniska arkivet oberoende av om de hade publicerats på nätet eller i den tryckta tidningen. Vissa tekniska begränsningar finns i sökningsfunktionen och därför kontrollerade jag träffen två gånger. Det är sannolikt att jag fick tag på det mesta men inte helt säkert att jag fick full täckning.

Metoden i undersökningen är kvantitativ datainsamlingsmetod vars resultat jag kommer att analysera både kvalitativt och kvantitativt. Undersökningsmetoden är innehållsanalys där meningar som pronomenet *hen* har använts i betraktas holistiskt så att sammanhanget framgår. Ibland måste även ett större sammanhang beaktas. Innehållsanalysen koncentrerar sig på den kvalitativa analysen fast antalet m.m. *hen/hens* i de olika fallen anges och analyseras även kvantitativt. Meningen är att observera och beskriva hur man har använt ordet *hen* i HBL och observera om användningsmönstren är de samma som tidigare år 2016 eller om de har utvecklats eller förändrats. Resultatet är en beskrivning av mönster för användningen av *hen* i HBL under de undersökta perioderna samt en uppskattning av användningsmöjligheter. Som resultat får vi veta hur *hen* används i HBL och observera och evaluera varför det inte används och vilka alternativen till *hen* som kvarstår fortfarande. Målet är att kartlägga *hens* situation, utbredning och vanlighet i finlandssvenskan genom HBL. Resultatets trovärdighet speciellt gällande kategoriseringen ska evalueras beaktande skribentens språkförmåga och -känsla. Jag närmar mig svenskan genom språkregler som beskrivs i olika källor och kan inte använda mig av den intuition som en infödd modersmålstalare.

Det primära materialet i själva undersökningen är de artiklar, ledare, nyheter m.m. (senare i texten bara artiklar) i HBL där *hen/hens* har använts i under tiden 8.11–7.12.2016 och 23.4–22.5.2019. Båda perioderna täcker en månad och representerar texter som professionella skribenter har skapat. Den andra halvan av det primära materialet består av de insändare och debattartiklar som *hen* har använts i under ett års tid 1.1–31.12.2016 och 23.4.2018–22.5.2019. Båda perioderna är alltså ett år långa fast det förstnämnda är ett kalenderår och det sistnämnda räcker sig över årsskiftet. Insändare och debattartiklarna är med från hela årets tid därför att de annars hade varit för få, medan artiklarna var tillräckligt många under en månad. Denna halvan kallas för insändare och representerar texter som oprofessionella skribenter har skapat. Sammanlagt fanns det 21 artiklar och 23 insändare år 2016 och 19 artiklar och 32 insändare år 2018–2019. Mera detaljerat består materialet mestadels av *hen*-satser eller meningar i dessa artiklar. Orsaken till att inte alla exemplen består av bara en sats eller mening är det att kontexten och sammanhanget inte blir tillräckligt klar inom en sats utan några gånger är det nödvändigt att titta bredare på artikelns innehåll för att bestämma användandets natur och det vart *hen* syftar på.

En del av materialet består av de artiklar, nyheter, insändare m.m. i HBL där något annat relevant sökord har använts under tiden 23.4.2018-22.5.2019, och vad gäller *dens* allt som kan hittas i det elektroniska arkivet. Det här materialet är insamlat för att kunna kartlägga alternativ till *hen*.

Jag skrev ut alla artiklar och insändare som är med i undersökningen och som således har någon form av *hen* eller andra sökord i dem. Information om datumen, skribenten osv. finns med på utskrifterna. Datumen har betydelse för söktidsbegränsningen men skribentens namn har ingen betydelse i undersökningen och hålls sålunda hemligt. Materialet kommer inte vara med som bilaga därför att det är så stort. Det bevaras fysiskt hos skribenten och kan användas för vidare forskning.

4 Bakgrund

4.1 Pronomenet *hen*

Enligt Svenska Akademiens grammatik är pronomen *en* i stort sätt sluten men heterogen ordklass. Det vill säga att alla pronomen existerar redan i svenskan och att nya inte lätt kan introduceras. Emellertid skiftar gränsdragningen mot andra ordklasser och därför har det också föreslagits att pronomen delas ut och slås ihop med andra ordklasser, framför allt substantiven och adjektiven. Därför att gränsdragningen skiftar är det svårt att bestämma exakt hur många pronomen det finns. (SAG 2:235–238.) Det är ändå klart att *hen* introducerades från början som ett pronomen och ett nytt sådant. Det måste rymmas in i ordklassen pronomen trots att den är en ganska sluten ordklass. Anders Svensson, redaktör på Språktidningen, beskriver händelsen som ”Det största som hänt svenska pronomen på 400 år” (2014).

Enligt SAOL har *hen* två betydelser eller två funktioner. Först kan *hen* ersätta ett pronomen, som syftar (anaforiskt) på ett korrelat, dvs. på något som har nämnts tidigare. Dessa pronomen har för det mesta varit *han*, *hon*, *den* och *de*. (Stroh-Wollin 1998:19.) Vad gäller anaforisk syftning har Ledin och Lyngfelt delat dem mera detaljerat i fem olika kategorier: könsöverskridande, anonymiserande, okänt kön, indefinit och generiskt (2013:145). Denna uppdelning kommer att tas hänsyn till i analysen men inte tillämpas som sådan i den.

Det, vilket pronomen man har valt att använda, har varierat mycket genom tiderna. Valet mellan pronomen beror bland annat på korrelatens egentliga genus (kön), förmodade genus och på olika övriga rekommendationer som har getts under åren (se t.ex. kapitlet 4.4). Förr i tiden har *han* varit det vanligaste. Enligt SAG används *han*, en manlig referent, om det animata pronomenet refererar generiskt till en referent oavsett kön (2:277). SAG godkänner också *den*, ett mera könsneutralt pronomen som har börjats använda som ett alternativ efter kravet på könsneutralitet. Vidare nämnds även *han eller hon* och *han/hon* (2:278). Som konstaterats beror valet på ett lämpligt pronomen på många olika saker. Själva språkbruket har påverkat valet. Det finns exempel även i grammatikböcker, och definitivt i språkbruket, som inte är helt korrekta, rekommenderade eller prefererade men ändå har man velat använda dem.

Som ett exempel på försöket att hänvisa könsneutralt på en person kan *dens* nämnas. Den korrekta nutida genitivformen är *dess* och SAOB känner inte till ordet *dens* alls fast det nämnds i parentes i samband med *den*. Enligt SAG används *den* när pronomenet är betonat och syftar på person. När det används som pronomen är genitivform *dens*, inte *dess*. (2:270–272.) Denna rekommendation, eller snarare regel, tycks inte vara i allmänt bruk nuförtiden fast den egentligen kunde vara det.

Allt detta tyder på att acceptabla hänvisningstekniker i tredje person singular varit en utmaning länge och att sätten att hänvisa ”könsneutralt” har varit varierande. Samhället har förändrats och språket måste följa med. Frågelådan vid Institutet för språk och folkminnen ger ett sammanfattande svar på hur man skriver könsneutralt i dag. Vid sidan av omskrivningen till plural (de) och upprepning av substantivet rekommenderas pronomenen *den* och *hen*. (2015.)

Det andra sättet att använda *hen* har mera att göra med samhällsliga förändringar. Det är att använda *hen* om en person, om hen själv vill det. Då gäller det mest homo- och bisexuella samt trans- och queerpersoner och artister av olika slag. (Milles 2013a:108–119.) Kanske i fortsättningen gäller det också vanliga människor som är medvetna om könsrollerna och vill bryta eller ventileras dem.

Pronomenet *hen* kan förekomma som subjekt, objekt och i genitiv. Genitivformen är *hens* och subjektsformen så klart *hen*. Som objektsformer har man använt både *hen* och *henom*.

Enligt alla rekommendationer är objektsformen *hen*. Karin Milles har undersökt användningen av objektsform och dragit den slutsatsen att *henom* inte används alls som objekt utan bara *hen* används åtminstone i mera officiella kontexter. (Milles 2013a.) Korp, Språkbankens konkordansverktyg, visar att objektsformen *henom* har använts men mera under åren 2008–2012, när *hens* objektsform ännu var oklar. Numera kommer det upp nästan bara på twitter. (Borin, Lars, Forsberg, Markus och Roxendal, Johan 2012.) Man kan dra den slutsatsen att formerna nu är bestämda och objektsformen är *hen*.

I analysen kommer jag att ta hänsyn till alla förutnämnda användningsmöjligheter samt alla former: subjekt, objekt och genitiv. Gällande objektsformen kommer jag att beakta vilken form av *hen* som används och hur ofta. Min hypotes och mitt första intryck efter att ha klargjort teorin bakom ordet är att *hen* kommer upp mestadels som motsvarighet till *den*, för det mesta i subjektsform och att objektsformen är *hen*.

4.2 Historia bakom *hen*

Debatten om ifall det behövs ett könsneutralt pronomen i svenskan har varit på gång länge. Ett sätt att uttrycka sig könsneutralt har varit nödvändigt för språket på många hundra år. År 2019 kan vi fastslå att *hens* historik har skrivits färdigt vad det gäller händelser innan accepterandet av ordet och att pronomenet existerar, lever och har fått en fast fot i språkbruket. För avhandlingens syfte är det ändå nödvändigt att beskriva historien bakom *hen*.

Det har undersökts att en könsneutral form har använts i religiösa svenska texter redan på 1400-talet. Då, och hundratals år efter det, har det varit mest fråga om hur man anger könsneutralitet. Med tiden har det använts och rekommenderats olika omskrivningar och sätt att uttrycka könsneutralitet. En samordning, *han eller hon*, har varit vanligt i svenskan samt användningen av *den*. Det är mycket sällan man har stött på ett självständigt könsneutralt pronomen som t.ex. *hen*. (Holopainen Nina 2015: 21–62.) *Hen* som ensamstående ersättning för samordningen eller subjektet har introducerats för första gången enligt Holopainen (2015: 26) i Uppsala Nya Tidning år 1966.

Enligt Holopainen (2015) har debatten om ordet *hen* varit på gång på allvar från år 2012 då det blev uppenbart att man inte längre kunde förhindra det att ordet började användas.

Några regler måste definieras och råd ges. Svenskan i Sverige var vägvisare i många aspekter men finlandssvenskan följde genast med. Karin Milles har undersökt att användningen spred sig från Sverige genom Åland till fastlandet under år 2013. (Milles 2013b:8.) Konnotationer som ordet hade haft i Sverige följde inte med. Dessa konnotationer är feministisk språkplanering och politisk inställning mot Sverigedemokraterna. (Milles 2013a:113–121.)

Nina Holopainen skriver att för det mesta var man överens om att *hen* skulle ersätta samordningen *han eller hon*, pronomenet *den* och subjektet *vederbörande*, ett ord som hade rekommenderats av Språknämnden i formellt skriftspråk antydande könsneutralitet år 2005. Däremot var det klart att *hen* inte hade kommit till för att ersätta pronomina *hon* och *han* utan som tillägg att uttrycka personlighet mera neutralt. För vissa lät *den* förnedrande och opersonligt och de välkomnade *hen*. Vissa svenska tidningar ansåg att de inte kan använda *hen* i nyhetstexter därför att det stör läsningen. (2015.)

Charlotta af Hällström-Reijonen har skrivit om *hen* i Finland då och då. I sin artikel i Pohjola-Norden nr 4/2012 sammanfattar hon att *hen* kan användas på de två sätten som nu beskrivs i SAOL. Hon presenterar tre aspekter på *hen*. Den första är att förenkla språkbruket och använda *hen* i stället för *han eller hon* och *den*. Den andra är en sexualpolitisk aspekt och gäller det tredje könet. Det innebär m.m. att om en människa vill bli kallad för *hen* bör man respektera det. Den tredje aspekten att öka jämställdheten tror hon inte på. Det skulle betyda att folk i länder vars språk har könsneutrala pronomen skulle vara mera jämställda, men så är det inte. Institutet för språk och folkminnets artikel 'Pronomenet *hen*' bekräftar af Hällström-Reijonens synpunkt. (2013.)

Vad det gäller finlandssvenskan har finskan haft en stor påverkan. Enligt Holopainen (2015: 62–65) känns det naturligare att börja använda *hen* i Finland, även i stället för *han och hon*. Orsaken är den att det könsneutrala ordet *hän* beskriver både *hon och han* i finskan och på grund av detta har *hen* redan funnits i samhället. Karin Milles tycker fastmera att *hen* först lånades från finskan till svenskan och sedan tillbaka till finlandssvenskan efter att dess användning hade etablerats i Sverige. (Milles 2013b: 5–6.)

Karin Milles undersökning får upplysa den mera feministiska och könsvalfria diskussionen om *hen*. Karin Milles säger att *hen* började användas av homo- och bisexuella samt trans- och queerpersoner (= hbtq) och feminister i början av 2000-talet. Meningen var att

ifrågasätta normer kring könet och förminska uppdelningen mellan könen. Den så kallade feministiska språkplaneringen innebar förslag som att utarbeta regler för att skriva jämställt, börja skapa könsneutrala yrkesnamn och sluta använda generiskt *han* i myndighets- och lagtexter. En del av hbtq-gruppen ville helt och hållet ersätta *hon och han* med *hen*. (Milles 2013a:108–119.) I denna avsikt och med tanke på det ökande behovet av jämställdhet mellan könen i övrigt är det förståeligt att initiativet för att välja ett könsneutralt pronomen för att förminska könets betydelse tog fart.

Ett bra exempel på användning av *hen* som referent till en person av ett obestämt kön är barnboken *Kivi och monsterhund* av Jesper Lundqvist och Bettina Johansson. Bokets syfte är att inte återskapa flick- och pojkroller och därför refererar man till huvudpersonen *Kivi* med *hen*. (Eliasson 2016:4.) *Hen* som könsneutral referent på ”tredje kön” kommer fram t.ex. RFSL:s och Institutet för språk och folkminnets webbsidor som båda ger råd om hur *hen* kan användas könsneutralt.

4.3 Hufvudstadsbladet och dess kontext

4.3.1 Hufvudstadsbladet

HBL grundades den 5 december 1864 och är medlem i Tidningarnas förbund. Tidningen har en upplaga på 31 007 exemplar och är den största dagstidningen på svenska i Finland. Tidningen beskriver sin linje som obundet liberalt borgerlig. KSF Media Ab är HBL:s utgivare. (HBL 2019.) KSF Media är det ledande svenskspråkiga medieföretaget i Finland och dess uppdrag är att upprätthålla livskraftiga medier för bred acceptans av svenskan i Finland (KSF Media 2019). År 2016 beskrev KSF Media sin mission vara att agera för ett tvåspråkigt och mångkulturellt Finland. Upplagan var 34 860 år 2016. (Juutilainen 2017:7.) Jag tolkar att missionen eller uppdraget har ändrats på grund av den allmänna minskning som drabbat den ”offentliga” och traditionella pressens betydelse. HBL:s upplaga har kommit ner från år 2016 med hela 11,24 %.

4.3.2 Journalismen och offentligheten

En tidning är ett medium liksom TV, radio, telefon, böcker, internet m.m. Media omfattar alla de medier med vilka man kan förmedla betydelser. I större utsträckning kan man inkludera de kulturella sätten och de sociala vanorna som förekommer allmänt i mediet. (Nieminen & Pantti 2009:14.) Mediernas gemensamma samhällseliga funktioner är att förmedla information, agera som kritiker, erbjuda ett forum för medborgare där olika åsikter kommer fram och framkalla dialog mellan beslutsfattare och medborgare så att den s.k. offentliga opinionen kan formas. (Nieminen & Pantti 2009:27–28.) Medan mediet uppfyller denna uppgift sätter den standarden för hur och hurdant språk som används inte bara i mediet utan allmänt i samhället. Med tanke på tidningens samhällseliga uppgift är det inte egalt hur man beskriver världen. Man ska observera hur nya fenomen och krav på språk anpassas i tidningen och även följa med i sådana förändringar som kan påverka språkbruket fast de inte förändrar själva språket. Texter i HBL fungerar som modeller för finlandssvenskan.

Som bakgrundinformation i undersökningen ville jag veta om HBL har en rekommendation för användningen av *hen* i tidningen. År 2016 besvarades denna fråga av Charlotta Svenskberg. Hon jobbar fortfarande som språkstöd för mediehusen i Svenskfinland. Hon skrev den 21.11.2016 att praxisen ser ut så här:

Hen är ett könsneutralt personligt pronomen som bland annat har kommit till för att förenkla språkbruket när man inte kan eller vill precisera en persons kön. Vid sidan av andra modeller för hur man refererar till personer man inte vet könet på kan alltså *hen* vara en lösning. När det gäller mediespråket kan *hen* användas där det är motiverat och finns en poäng eller ett behov, i bland annat kolumner, kommentarer, reportage, intervjuer och nyhetstexter.

Svenskberg framhäver att varje journalist är en stark språkbrukare och får själv avgöra i vilken mån pronomenet *hen* används i texten.

Susanna Landor, chefredaktör och ansvarig utgivare på HBL/KFS Media, svarade på samma fråga den 2.9.2019. Hon bekräftar att praxisen är fortfarande den samma och tillägger att det fortsättningsvis inte finns något tvång för journalister att använda pronomenet *hen*, eller att för den delen att undvika det.

Både Svenskberg och Landor framhäver att varje journalist är en stark språkbrukare och får själv avgöra i vilken mån pronomenet *hen* används i texten. Detsamma gäller självklart insändare. Hen som skriver insändare kan vara en utbildad journalist eller en vanlig språkbrukare men bestämmer ändå själv hur hen vill använda ordet och vilka betydelser hen vill ge till det. Det är intressant att jämföra bruket mellan artiklar, som är skrivna av utbildade journalister, med insändare, där man inte måste följa det anvisade, etablerade eller angivna mönstret.

4.3.3 Journalisternas egna tankar

I Sverige har *hen* undersökts en del också vad det gäller attityderna. Marie Andersson har i sin interdisciplinärt arbete inom lärarutbildningen undersökt *hens* allmänhet genom korpusar. I debatten har hon sammanfattat berömda och sakkunniga personers åsikter om *hen*. (2015:7–8). De varierar men man kan dra den slutsatsen att man inte ska ta det så allvarligt, att det finns en gyllene medelväg där alla kan utforma sin egen *hen*; man måste inte använda den om man inte vill.

Attityder i Finland har inte egentligen undersökts. Somliga har i alla fall gett sin åsikt vilket kommer upp i träffar på nätet men annars måste man dra slutsatser på basis av användandet av *hen* gentemot användandet av alternativ till *hen*. Beaktande journalismens offentliga roll kan det vara värt att titta lite närmare på journalisternas egna tankar om språket och *hen*.

Könsneutralitet har varit aktuell i Finland gällande språket. Den ändrade världen förutsätter det. I finskan har debatten handlat om könsneutrala yrkesbenämningar med mera men då det svenska språket har genus, hon och han, är ändringen mera omfattande.

Jonas Jungar, chef för kvalitetskontroll och publikdialog på Svenska Yle, tar sitt ansvar för normbildning. Han jämför den könsneutrala debatten i finskan med debatten om *hen* i svenskan. Han menar att man ska urskilja den riktiga viljan att öka jämställdheten genom språk från tvång och överdrift där könsneutralitetet överskrider sina befogenheter. Svenska Yle ska uppmuntra använda könsneutrala benämningar men ger inga regler: begripligheten går alltid först. Jungar säger att debatten visar hur svårt det är för journalister att navigera i korstrycket mellan motsatta förväntningar. (2017.)

Samma fenomen uppträder i Sverige och antagligen i många andra länder och språk. ”Vi går mot ett samhälle där alla väljer sitt eget massmedielandskap, man väljer sina egna nyheter. Det får också språkliga konsekvenser” säger professorn i svenska vid Uppsala universitet, Björn Melander, i en artikel i Språktidningen. Ord som förut var oproblematiska är plötsligt mångtydiga och kan bära med sig konnotationer som inte fanns där förut. (Löfvendahl 2015.) Detta gäller oftast ord som redan existerar men också nyord som *hen*. Som det har kommit fram i denna avhandling har *hen* gått igenom relativt mycket och har av olika skäl inte accepterats av alla, medan somliga har även försökt ersätta det maskulina *han* och det feminina *hon* med *hen* helt och hållet.

Enligt Bianca Holmberg (2017) har Minna Levälahti, språkvårdare på Svenska Yle, en okomplicerad syn på *hen*. Levälahti anser att *hen* används mera i s.k. inofficiella texter än i nyhetstexter och att de yngre journalisterna använder *hen* helt naturligt. I takt med att det kommer nya journalister tror hon att *hen* kommer att bli ännu vanligare. Susanna Lander bekräftar detta och skriver den 2.9.2019:

Min fingertoppskänsla säger också att läsarna mer sällan reagerar på *hen*. Helt okontroversiell är användningen ändå inte. Har hört att det finns en del läsare (kanske framför allt bland de äldre) som upplever att *hen* fortfarande känns främmande. Men även språket utvecklas ständigt, precis som samhället överlag. Det avspeglar de normer och regler vi lever efter. Det som var otänkbart, rentav kriminellt eller kanske bara inte *comme-il-faut* att skriva ut normaliseras med tiden och där måste vi som journalister och professionella ordbrukare gå i bräsch för modernare synsätt och uppdaterade språkregler.

Vidare i Holmbergs artikel säger Åsa Mickwitz, universitetslektor i modersmål vid Språkcentrum vid Helsingfors universitet, att *hen* används allmänt och neutralt i uppsatser vid Helsingfors universitet. *Hen* är accepterat och rekommenderat av handledarna och trots att valet att använda *hen* eller inte fortfarande är ett medvetet val har användningen stabiliserats.

4.4 Olika aspekter på *hen*

4.4.1 Könneutralitet

Könneutralitet är ett binärt begrepp speciellt i detta sammanhang. Det gäller både jämställdheten och behovet/onödan att bestämma könet eller genuset. Det är frågan om ett genusrättvist språk, vilket betyder att man i allmänhet undviker manliga/kvinnliga böjningsformer och ändelser, yrkesbenämningar som indikerar genus och allt som har med manlig slagsida och göra. (Bäck m.fl. 2018:8.) Om det syns i offentligheten eller om det ska synas mera i offentligheten är en fråga som feministisk språkplanering sysslar med. Dess avsikt är att minska betydelsen av könstereotyper och förhindra diskriminering p.g.a. könet. (Bäck m.fl. 2018:9–10.)

Men som sagt har diskussionen om den totala könneutraliteten aldrig nått Finland fast af Hällström-Reijonen och Josephson anser att det har komplicerat diskussionen i övrigt. (Språkbruk 2/2015.) Såsom många i Finland förstod skulle *hen* ersätta *hon* och *han* helt och hållet och det är inte lätt för människor att ge upp de gamla orden bara för att några inte vill bli kategoriserade enligt kön eller vill säga att könet inte har någon betydelse. Striden har fått sin lösning genom att ordet har två betydelser eller användningsmöjligheter i SAOL och kan därför användas om en person om *hen* själv vill det.

Att *hen* skulle ersätta subjektet *vederbörande* kommer fram i många rekommendationer. Det att ordet *vederbörande* är problematiskt har med ändelsen -e att göra. SAG definierar att e-ändelsen anger manligt eller i vissa fall ospecificerat kön (SAG 1:197). Trots att *vederbörande* ska beaktas som könneutralt kan det argumenteras att det syftar på en man eller att det åtminstone ger ett intryck av en man.

Vad det gäller HBL och användningen av *hen* blir det intressant om man tänker på könet. Det har undersökts att målet för den traditionella nyhetsjournalismen är att avlägsna könet (Ruoho & Torkkola 2010:113). Objektivitet kräver och förutsätter det. För att få reda på om något sätt att uttrycka könneutralitet har använts regelbundet i ställen där man inte vet könet eller där könet spelar ingen roll måste man betrakta även artiklar som inte ingår i materialet. Att söka bland dessa är utmanande därför att det rekommenderade *den* är vanligt som fristående bestämd artikel och demonstrativ pronomen. Dessutom ger sökningsförsöken också ändelser som resultat till exempel i orden *perioden*, *världen* m. m.

En kvalitativ undersökning av själva materialet får visa om könet har försökts avlägsnas trots att man vet det eller skulle veta det.

4.4.2 Språk och jämställdhet

Enligt Svenska Akademiens grammatik hänvisar, eller även definierar, tredje personens personliga pronomen till könet och anger om pronomenet har en animat betydelse eller inte (SAG 2:251). Svenska Akademiens språklära beskriver animationen med hjälp av tanken om en varelse har ”själ” eller inte; animat = ”besjälade”, inanimat = ”icke-besjälade” (Hultman, s. 49). Språkläran påpekar att därför att det har uppstått samhällsliga problem med att bestämma könet med sedvanliga hänvisningar till t.ex. yrken med han (flygkapten) eller hon (sjuksköterska) har man börjat använda *den* i animat betydelse som könsneutralt pronomen. (Hultman, s. 49, 96.) Detta strider delvis mot grammatiken där enligt SAG *han* hänvisar till en manlig animat referent, *hon* till en kvinnlig animat referent och *den/det* till en inanimat referent, medan pluralt *de* väl kan användas vid både animata och inanimata referenter (SAG 2:251.) Notera att även SAG dock skriver att det är möjligt att använda *den* om en person när pronomenet är betonat (se kapitlet 4). Vidare skriver SAG att pronomenet *hon* används då man syftar på en människa (SAG 2:277). Som framgår i början av avhandlingen har det varit problematiskt att hänvisa könsneutralt korrekt och rättvist. Här erbjuder *hen* lösningen.

Det kom fram i det historiska avsnittet i denna avhandling att *hen* i Sverige har varit ett verktyg i politiken och en könsneutralitetsfråga. af Hällström-Reijonen pratar om jämställdhetsfrågan i sin ledare i Språkbruk 2/2015. Både hon och Olle Josephson i samma nummer pratar om normkritiskt språk. Det handlar om hur ord kategoriserar människors egenskaper och identiteter. Det handlar också om kulturella stereotyper som kan sägas uppehålla och förnya diskriminerande könsideologi. (Vänskä 2006:15.) Allt detta vill säga att man måste beakta den föränderliga världen och individernas rätt till jämställdhet.

Diskriminering är ett ord som används påfallande ofta nuförtiden. Mera och mera hänvisar man till diskrimineringen av mindre grupper vars gränser är svåra att definiera, t.ex. androgyner. Samtidigt vill man framhäva att alla människor hör till samma grupp, alla är jämlika och därför finns det ingen anledning att dela in människor i till exempel kvinnor

och män. Man har motiverat användningen av *hen* med att *hen* skulle inkludera mera än kvinnor och män samt öka kännedomen om att det numera finns ett tredje kön som inte vill identifiera sig varken som kvinna eller man. *Hen* skulle visa att uppdelningen av människor enligt kön är onödig.

Finlands utrikesministerium har den 3 juni 2019 lanserat en global kampanj för jämlikhet. Kampanjens budskap koncentreras på det jämlika finska pronomenet *hän*. Finland och det finska språket vill ge i gengäld för de lånord man fått det jämlika och könsneutrala pronomenet *hän*. Avsikten är att främja jämlikheten överallt i världen. (Utrikesministeriet.) Det finns lite forskning om hur genusfritt språk är relaterat till jämlikhet i samhället. I den forskning som finns har det bevisats att det genusfria språket inte ökar jämställdheten i samhället. (Bäck m.fl. 2018:11.) Laura Kamras, Utrikesministeriets chef för enheten för offentlig diplomati, säger i samband med lanseringen av kampanjen att ”också på finska kan man förmedla könade budskap”. Hon menar att genusfritt språk inte nödvändigtvis leder till ett jämlikt samhälle utan man måste hela tiden arbeta för jämlikheten.

4.4.3 Hens position i svenskan och samhället

Enligt till exempel Språktidningen har *hen* fortsatt blivit vanligare i språkbruket. Det vinner mark från år till år och det beskrivs som t.om. sensationellt därför att det är fråga om en nästan oföränderlig ordklass - pronomen. Det anses att *hen* är bekant bland läsarna och kan används i alla sammanhang utan förklaringar eller preciseringar. Anders Svensson (Språktidningen 27.2.2015 & 8.3.2017 & 24.1.2018 & 10.1.2019) har årligen räknat ut antalet *hen* på varje *han* och *hon* i svensk press och konstaterar varje gång att *hen* är ännu vanligare i finlandssvenska medier. Svensson skriver att *hen* har blivit hundra gånger vanligare sedan 2011 då antalet *han* och *hon* var 13 000 på varje *hen*. År 2018 var det 133 *han* och *hon* på varje *hen*. I finlandssvensk press gick det år 2018 bara 38 *han* och *hon* på varje *hen*. Svensson påpekar att siffrorna inte är exakta, träffarna är inte kontrollerade p.g.a. det stora antalet. Men tendensen är tydlig.

Mikael Ekholm har i sin artikel Könsneutralitet och nya termer i nya Slaf sammanfattat att *hen* inte än så länge kan användas i stället för *vederbörande* i svensk lagtext i Finland. Denna anvisning är skriven i Svenskt lagspråk i Finland (Slaf) som uppdaterades den 9

januari 2017. Däremot kan *hen* användas i informella texter och motivtext i regeringspropositioner. Det här är ett exempel på användningen av alternativen till *hen*, enligt tolkningen är det inte acceptabelt inom lagstiftningen.

Enligt Lunds universitets (Bäck m.fl. 2018) undersökningar kände 90–95 % till ordet *hen* under åren 2012–2015. Procenten angavs av deltagare i Lunds studier men här måste påpekas att svararna bodde i storstäder eller på studentorter. Det tyder trots detta på att ordet har etablerats i vokabulären snabbt efter introduceringen. I jämförelse med andra språk som inte ursprungligen har ett könsneutralt pronomen är kännedomen om ett tredje könsneutralt pronomen unik för Sverige och svenskan. En uppföljningsstudie till denna kommer att genomföras men resultaten är inte tillgängliga ännu.

Beaktande allt som har tidigare i uppsatsen skrivits om *hen*, dess motiveringar och uppkomst, och speciellt dess betydelse som vägvisare för språkbruket, är det dags att övergå till själva analysen av användningen av *hen* i HBL. Först presenteras en gemensam kvantitativ analys av artiklarna och insändarna och den följs av separata kvalitativa analyser i respektive ordning. Alternativen till *hen* behandlas efter dessa i kapitlet 6.

5 Analyser av *hens* användning

5.1 Kvantitativ analys

Under tiden 8.11–7.12.2016 hittade jag 21 träffar på artiklar och under hela året 2016 23 träffar på insändare då jag sökte efter orden *hen* och *hens* i materialet. Denna sökning kallas för ”sökning 2016” eller ”år 2016”. Antalen artiklar och insändare år 2016 var praktiskt taget lika stora och kunde på ett sätt utnyttjas i jämförelsen, dvs. antalet fall vs. typ av fall.

Under tiden 23.4–22.5.2019 hittade jag 19 träffar på artiklar och under ett helt år 23.5.2018–22.5.2019 32 träffar på insändare då jag sökte efter orden *hen* och *hens* i materialet. Denna sökning kallas för ”sökning 2019” eller ”år 2019”. Antalen artiklar och insändare är inte lika stora denna gång och kan inte utnyttjas i jämförelsen på samma sätt som i materialet för 2016.

Tabell 1 nedan anger antalet artiklar och insändare som en helhet i båda sökningar. I den kan man se att antalet texter där *hen* har använts i har ökat. Skillnaden är inte så stor att några slutsatser kan dras. Däremot har antalet insändare stigit relativt mycket och det tyder starkt på att användningen av *hen* bland allmänheten har ökat.

Tabell 1 Antalet artiklar och insändare i olika sökningar

Sökningsår	Antalet artiklar	Antalet insändare	sammanlagt
2016	21	23	44
2019	19	32	51
sammanlagt	40	55	95

Ordet *hen* eller *hens* kom fram i artiklar sammanlagt 26 gånger och i insändare 39 gånger, alltså totalt 65 gånger i sökningen 2016. Ordet *hen* eller *hens* kom fram i artiklar sammanlagt 23 gånger och i insändare 49 gånger, alltså totalt 72 gånger i sökningen 2019.

Genomsnittligt förekom *hen* eller *hens* 1,41 gånger per artikel/insändare år 2019 medan motsvarande antal år 2016 var 1,48 gånger. I 38 fall (34 fall år 2016) framkom *hen* eller *hens* bara en gång och i 13 (10 år 2016) artiklar/insändare används *hen* eller *hens* två eller flera gånger. En insändare svarade för 9 förekomster av *hen* och *hens* i sökningen 2016 och påverkade därför statistiken väsentligt. I sökningen 2019 hittades en ungefär motsvarande insändare där *hen* förekommer 5 gånger. Statistikerna i åren 2016 och 2019 är förvånande lika i jämförelse men inga pålitliga slutsatser kan dras från detta.

Tabell 2 nedan illustrerar antalet *hen/hens* i artiklar och insändare indelade enligt år och typ. Jag har delat in fallen i tre grupper (1–3) utifrån vilket som skulle vara det första naturliga eller möjliga valet i stället för de använda orden *hen/hens* samt betraktat om *hen/hens* överhuvudtaget kan könsneutralt ersättas. Indelningen förklaras i detalj senare under rubriken 5.2 Kvalitativ analys.

Tabell 2 Ersättningstyp och antalet *hen/hens* i artiklar och insändare

Ersättningstyp av <i>hen/hens</i>	Antalet i artiklar		Antalet i insändare		sammanlagt	
	År 2016 21 artiklar	År 2019 19 artiklar	År 2016 23 insändare	År 2019 32 insändare	År 2016 44 st <i>hen</i>	År 2019 51 st <i>hen</i>
(1) ett pronomen	15	12	17	33	32	45
(2) ett substantiv	8	7	19	15	27	23
(3) en annan lösning	3	4	3	1	6	4
sammanlagt	26	23	39	49	65	72

En närmare kvantitativ analys visar att genitivformen *hens* kom fram 2 gånger i artiklarna år 2019 och hade sålunda fördubblat sin förekomst från år 2016 där det användes bara en gång. I insändarna hände det motsatta. År 2016 var det 6 *hens* medan år 2019 hittades det bara 3 *hens* i materialet. Antalet *hens* förblir en separat iakttagelse, det säger inte något om *hens* användning i och för sig utan bara visar att formen används.

Enligt förväntningarna hittades inte formen *henom* någondera gången. Ingen objektsform alls hittades i den tidigare sökningen 2016, men tre stycken *hen* som objekt hittades i den senaste sökningen 2019 varav alla i artiklarna.

I 23 träffar i artiklar har *hen* använts i stället för *den* eller i stället för ett subjekt år 2016. Dessa fall är 88,46 procent av alla. Användningen av *den* förklaras i den kvalitativa analysen samt specificeringen av subjektets karaktär eller funktion. Motsvarande siffra år 2019 är 16 och procenten 69,5. Andelen har minskat. Förklaringen här är att *hen* numera kan ersätta flera pronomen än förut och att *hen* även kan användas i stället för ett rent substantiv utan att det samtidigt fungerar som subjekt. I 3 fall fungerar det ersättande substantivet inte som subjekt i meningen. Genitivformen *hens* framträdde inte alls i artiklarna år 2016 men år 2019 hittar vi 2 *hens*. Ingetdera fallet kan ersättas med *dess* eller kan fungera som subjekt.

Hen i stället för *den* eller ett subjekt framträdde 24 gånger i insändare och genitivformen *hens* 6 gånger år 2016. 7 gånger hade *hen* använts i stället för *han* vilket har sin förklaring i kontexten och analyseras senare. Så som konstaterat ovan kan *hens* inte fungera som subjekt. Således är fallen, där *hen* kan ersätta *den* eller ett subjekt, 66,67 procent av alla år 2016. År 2019 hittades 48 träffar där *hen* kan ersätta ett pronomen eller ett substantiv. 42 av dessa är sådana där *hen* ersätter *den* eller ett subjekt. Det blir alltså 87,50 % år 2019.

I kapitel 4.4 ”*Hens* position i svenskan och samhället” nämndes att Anders Svensson jämfört antalet *hen* på varje *han* och *hon* i svensk press och konstaterar att *hen* är ännu vanligare i finlandssvenska medier. Han räknade ut att i år 2018 var det 38 *hon* eller *han* på varje *hen*. Jag kunde inte tidsbegränsa sökningen i HBL men den 2 juni 2019 räknade jag ut att det var 47 *hon* eller *han* på varje *hen* under ett års tid bakåt, dvs. under tiden 3.6.2018-2.6.2019. Det är mindre än Svensson anger men resultaten är inte jämförbara. Men om man tror på antalet i svensk press, 133 *han* och *hon* på varje *hen* år 2018, är det mycket vanligare med *hen* i Finland i alla fall.

I uppsatsen har jag understrukit tidningens samhälleliga betydelse. En tidning fungerar som vägvisare, befrämjar jämlikheten och hjälper till att den offentliga opinionen kan formas. Därför har jag valt att först kvalitativt analysera artiklar och sedan betrakta om samma mönster gäller för insändare eller om språket i dem skiljer sig från språket i artiklar. År 2016 betraktade jag först och främst om språket användes på samma sätt i insändare som det gjordes i artiklar. Om och när det verkade vara så drog jag den slutsatsen att den gemensamma offentliga uppfattningen hade nåtts och att användningen hade etablerat sig på ett/något sätt.

I sökningen 2019 betraktar jag samma saker i samma ordning för att fastställa resultaten eller för att kunna observera om det har hänt några ändringar i användningen. Det framgår snabbt att antalet insändare där *hen* används har ökat med 39 %. Det kan dock inte säkerställas att det beror på att *hen* har blivit vanligare bland folk, utan det kan bero på annat också. Skillnaden i antalen artiklar är så liten, bara ungefär 10 %, att man inte kan dra någon annan slutsats än att antalen är förvånansvärt lika, 21 mot 19.

5.2 Kvalitativ analys

Undersökningen är framför allt kvalitativ för att få fram hur *hen* används i kontext. En kvantitativ metod svarar inte på frågan hur eller på vilka sätt *hen* används. *Hen* används inte bara i stället för *den*, *han* eller *hon* eller för att undvika upprepning av substantivet. I analysen 2016 försökte jag bestämma vad som kunde användas i stället för *hen* enligt dåvarande rekommendationer för att få reda på vad det hade kommit till att ersätta. Jag önskade också få fram och specificera de sätt på vilka man kan använda *hen* och speciellt iakta om möjligheten att använda *hen* har påverkat språket.

Under genomgången av materialet försökte jag hitta likheter mellan fallen för att få fram regler eller mönster för användningen av *hen*. Jag försökte bestämma vilket pronomen som skulle kunna ersätta *hen*, om konstruktionen *han* eller *hon* kunde ersätta *hen* eller om upprepning av substantivet (subjektet i satsen) skulle vara en naturlig lösning. Det att *hen* är möjligt att använda har tydligen påverkat textens konstruktion i några fall till och med så mycket att en direkt ersättning inte känns naturlig fast den vore funktionellt möjlig. Den här typens fall har ökat från år 2016, vilket tyder på det att *hen* används mera självständigt och inte bara som en alternativ form av personreferens.

Med tanke på de ovannämnda alternativen har jag delat fallen i tre grupper (1–3) utifrån vilket som skulle vara det första möjliga valet i stället för det använda ordet *hen/hens*. Jag ville också utforma en tydlig gruppering av fallen. Det är många gånger svårt att bestämma vilket alternativ man helst skulle skriva som det första i stället för *hen* och det faktumet har också påverkat uppdelningen. Jag har i alla fall utgått ifrån att alternativet skulle vara så könsneutralt som olika rekommendationer tillåter.

De tre kategorierna är: (1) *den/dess* eller ett annat pronomen i stället för *hen/hens*, (2) upprepning av substantivet och (3) någon annan lösning t.ex. omskrivning eller användning av *han* eller *hon*. Här måste observeras att uttrycket *han* eller *hon* inte är könsneutralt utan betyder att man antingen är en kvinna eller en man.

År 2016 skulle 16 fall ha passat i två kategorier men jag valde att sätta dem i den ena. År 2019 var jag mera erfaren och trots att antalet *hen/hens* hade ökat urskilde jag bara 10 fall som skulle ha passat i två kategorier. Det faktumet kan också tyda på att användningen

har blivit klarare och entydigare. Denna iakttagelse förstärks genom att det inte finns situationer där ett fall skulle passa i alla tre kategorier. Citaten i analysen representerar typfall, mångtydiga fall eller annars relevanta eller intressanta fall och är hämtade ur materialet/sökresultaten.

Angående möjligheten att skriva *den* i stället för *hen* är det lätt att bestämma sig för alternativet *den* när det som syftas på är i bestämd form och dessutom står nära det syftande pronomenet, t.ex.: ”Inläring i arbete på riktiga arbetsplatser är otroligt viktigt för den studerande innan *hen* [den] tar examen...”. När referenten står i obestämd form, som den ofta gör i de här fallen, börjar man tänka på andra, mera allmänlåtande alternativ som i: ”Vi vill att varenda en då får den hjälp *hen* [en/man] behöver...”. Fast *den* är tänkbart här går det inte beroende på sammanhanget och hela satsen där det andra *den* skulle förminska begripligheten. Fallet hör ändå till 1 kategori där ett pronomen väljs i stället för *hen*.

5.2.1 *Hen* i artiklarna

Efter en allmän översikt över den kvalitativa analysen betraktar jag *hens* användning i artiklarna i detalj. I följande analysdel presenteras *hens* användning i de tre förutnämnda kategorierna i artiklarna. Kapitlet sammanfattar och jämför resultaten 2016 och 2019. Se Tabell 2 på sida 22 för antalen inom olika kategorier och år.

Det är inte så enkelt och entydigt att välja en kategori fast man har bestämt sig var gränserna går och har velat få fram typ-skillnaderna på ett vettigt sätt. Valet beror också på vilka regler och rekommendationer man vill följa och vad språkörat säger. Varje skribent har även prefererade egna stilistiska drag som *hen* vill använda. Denna avhandlings kategorisering med motiveringar behandlas följande.

(1) Av de 21 artiklarna och 26 fallen år 2016 går det i 15 fall att byta *hen/hens* mot *den/dess* direkt. Det beror på att referenten står nära framför pronomenet *hen* i samma mening som i: ”Läkaren frågar på finska om *hen* [den] får göra...” och därför är det inget tvivel om vilken person man pratar om. Dessutom i det här exemplet spelar läkarens kön ingen roll utan man skriver om en läkare, vem som helst. Det att läkaren är en person kommer fram så bra att användningen av *den* inte kan radera eller förminska mänskligheten. Användning av *den* följer rekommendationer om könsneutralt skrivande och ett

liknande exempel kan hittas i SAOL:s nyaste upplaga: Läraren kan fritt välja vilken metod *den* vill (SAOL 2015).

År 2019 följer samma mönster och resonemang. Likadana exempel hittas: "Patienten får själv avgöra om hen [den] vill ta emot servicesedeln." och "...det är upp till kunden att avgöra om hen [den] vill kompensera eller inte." Det är bara ett fall som förorsakar tvivel om kategorin. I: "Offret berättade till polisen att hen [den] hade blivit slagen..." skulle *den* hänvisa till annat än offret också men samma oklarhet råder egentligen med *hen* fast inte i samma utsträckning. Ett ytterligare problem är det att 'Offret' är ett neutrum och kunde hänvisas med *det* men det strider emot regler. En möjlighet här skulle vara att ändra meningen till aktiv: "Offret berättade till polisen att de hade slagit hen..." och således kunde det här exemplet kategoriseras som (3), en annan lösning. Notera att i det här fallet står *hen* iobjektsform och det verkar inte vara i allmänt bruk ännu. Upprepandet av substantivet (2) skulle möjligen vara en lösning: "Offret berättade till polisen att offret hade blivit slagen..." men det är kanske det klumpigaste alternativet av dessa.

12 fall av 23 kan bestämmas höra till kategori (1) år 2019. De fall som *hen* kan användas direkt i stället för *den*, alltså då det är förmodat och möjligt att ha *den* som det första alternativet, är 57,7 % år 2016 och 52,2 % år 2019 i artiklarna och således har antalet minskat.

(2) År 2016 betraktades inte funktion av substantivet utan den korta beskrivningen var att man i 8 fall hade använt *hen* i stället för att upprepa substantivet. Dessa fall var bland annat sådana fall där *hen* stod som självständigt subjekt och kunde vara detsamma som en substantivform som har benämnts tidigare som subjekt i texten i en annan mening eller sats. Ett exempel lydde: " ..., att apotekaren inte längre kan upprätthålla apoteksverksamheten. *Hen* [apotekaren] kan dock söka ändring hos förvaltningsdomstolen." I dessa fall kunde man ha skrivit *den* men att upprepa substantivet skulle kanske ha varit det naturligaste sättet att ange subjektet. *Han eller hon* kan man inte tänka sig för att själva könsneutralitetet inte är det primära budskapet hos pronomen utan det är att det finns en upphovsman, apotekare, som man inte vet eller inte vill ange könet på. Exemplet där ett substantiv fungerar som subjekt i meningen från år 2019 lyder: "Enligt offret skedde misshandeln oväntat, och hen [offret] sade sig känna igen två...". 4 av sammanlagt 7 fallen i kategorin (2) var sådana där substantivet fungerade som subjekt i satsen.

År 2019 betraktas funktionen hos substantivet alltså närmare mest därför att ett nytt fenomen hade uppstått. Fenomenet är det att det denna gång hittades objektsformer som inte alls hittades år 2016. Objektsformen måste ändå tolkas höra till kategori (2) därför att annars måste substantivet upprepas. Det går inte att använda *den* därför att vem som är objekt inte entydigt kommer fram. Därför att objektsformen är sällsynt och antagligen blir allmännare nämner jag alla tre exemplen (varav den första egentligen är semantiskt objekt): "Om statsministerkandidaten ... har fått mer än hälften av de avgivna rösterna, väljs *hen* [statsministerkandidaten] till statsminister.", "En vandrare tappade bort sig på vägen ner för ett berg i Kuusamo. Polisens hundpatrull letade natten igenom för att rädda *hen* [vandraren]." och "När polisen anlände på efternatten berättade offret att männen plötsligt började misshandla *hen* [offret]."

Fallen i kategori (2) var 8 av 26, sammanlagt 30,8 % år 2016. Motsvarande procent år 2019 är 30,4 med 7 fall av de totala 23 i artiklarna. Fallens andelar är praktiskt taget lika stora i båda sökningar men inga slutsatser kan dras från detta.

(3) Här kategoriseras de fall som inte enkelt kan lösas och där ett ord inte kan ersätta *hen* könsneutralt. Om man gjorde det skulle det anses som krångelsvenska eller felaktigt. Eller kanske blir man tvungen att leta efter upphovsmannen för mycket. Två av de tre fallen år 2016 har analyserats noggrannare. Det ena av dem låter: "Dolenc hoppas att skaparen av nästa Google blir sporrade av Slush. – Förhoppningsvis kommer *hen* [skaparen av nästa Google/den] tillbaka till Slush...". Det är svårt att förklara varför det här fallet skiljer sig från de andra. Det finns få allomfattande och allmänt accepterade regler för hur man könsneutralt borde syfta på personer över huvud taget. Jag tolkar det här fallet så att om *hen* inte skulle ha varit en möjlighet skulle textbiten se annorlunda ut. *Han eller hon* är möjligt att använda här men som sagt är det inte könsneutralt. Den möjligheten är ändå med i klassificeringen som någon annan lösning. Det andra exemplet år 2016 lyder: "En konstnär som inte vill framträda med namn, svarar att *hens* [dens/dess] konstnärliga arbete börjat lida...". Omformulering är kanske ett alternativ här, t.ex.: "En konstnär som inte vill framträda med namn, svarar att det konstnärliga arbetet börjat lida...". Precis liknande mening hittas i materialet år 2019: "En journalist som inte vill uttala sig med namn berättar däremot att *hens* [dens/dess/journalistens] arbetsgivare har en särskild säkerhetsplan...". Omformulering är ett alternativ också här, t.ex. man kan utelämna *hen* m.m.: "En journalist som inte vill uttala sig med namn berättar däremot att arbetsgivaren har en

särskild säkerhetsplan...”. Det är uppenbart att genitivformen förorsakar sådana utmaningar som inte enkelt kan avgöras och som är svåra för att få tag på och förklara.

Det leder oss till det sista fallet år 2019 som ansvarar för 2 av de totalt 4 fallen i kategori (3) i användningen av *hen* och innehåller en genitivform. Meningen låter så här: ”Jobbet är hens om hen vill.” Det märkliga är att samtidigt som det i texten skrivs om kunniga kvinnor som kunde bli Finlands nästa EU-kommissionär sägs det att: ”...beslutet kommer att tas utan att saken görs till en könsfråga.” Jobbet är ändå någons om hen vill ha det. Denna någon måste man känna könet till eller annars skulle jobbet inte vara hens. Satsen står som en mellanrubrik och man måste förstå något mellan raderna. Artikelns rubrik är: ”[Jutta] Urpilainen ligger bra till för att bli Finlands nästa EU-kommissionär”. Det framgår inte i texten till vilken kontext satsen hör eller vem som har sagt den. Rubriken tyder på att jobbet skulle vara Jutta Urpilainens men hon hänvisas till med *hon* på andra ställen i texten. Till slut blir det inte klart vad man vill säga med satsen. Att försöka ersätta *hens* och *hen* här är omöjligt. Omskrivning till ”Jobbet är hennes eller hans om hon eller han vill” låter såväl förvirrande som med *hens/hen* och är inte könsneutralt. Satsen förblir olöst och kategoriseras definitivt som (3), en annan lösning.

Det var bara i tre fall där *hen* inte utan större problem kunde ersättas med *den* eller ett substantiv år 2016 och fyra fall år 2019. Respektive procentalen är 11,5 och 17,4. Fast det är bara ett fall mera år 2019 har andelen fallen stigit 15,13 %. Det kan berätta om *hens* etablering i språkbruket och bekräftar att *hen* i och för sig skapar möjligheter att använda språket på ett nytt sätt.

Det är ytterligare två särdrag som karakteriserar användningen eller som definierar användningen i artiklarna. För det första har man utnyttjat *hen* för att ge ett mera personligt intryck eller så tolkar jag det. En del av hela debatten gäller just det att om man anser eller inte att *hen* är ett mera personligt sätt att uttrycka mänskligheten hos ett subjekt. Ju djupare jag går in i materialet desto mera ser jag personligheten i *hen*. Det skulle vara rätt omänskligt att använda *den* i meningen från år 2016: ”Det finns situationer då en människa ligger för döden... trots att *hen* får...”. Det här exemplet kategoriserades som (1) på grund av könsneutralitet. I det här fallet kan man också tänka sig att använda *hon* som första alternativ. Svenska Akademiens grammatik (Andersson, Hellberg, Teleman 1999:277) rekommenderar att pronomenet *hon* används då man syftar på en människa.

Användningen av *hon* kan emellertid väcka motstånd, *hon* är inte ett könsneutralt ord, och ger ett onödigt intryck av en gammal kvinna (artikeln handlar om eutanasi). Här tycks *hen* vara det enda möjliga valet. Ett annat exempel från år 2016 är: ”Det var en och annan som hickade till då *hen* slog på radion...”, också kategoriserat som (1). *Hen* känns mera som en person än *den* som dessutom skulle hänvisa till *en och annan* som i sin tur inte tycks vara precis en människa eller en riktig person.

År 2019 märker man att *hen* har fått en fastare position som personligt pronomen. *Hen* börjar verka som ett jämbördigt alternativ och kan likställas oftare med *han* och *hon*. Ett tecken på det är att i 3 fall av 23 i artiklarna, och även mera i insändarna, hänvisar *hen* till en person, alltså ordet person används i obestämd form, t.ex.: ”En person som lider av bluffsyndrom är övertygad om att *hen* [den] egentligen inte förtjänar...”. Ytterligare 2–3 fall tyder på samma fenomen. De är fall där *hen* hänvisar till någon som helst som i: ”...en hazar löper en överhängande risk att bli dödad om *hen* [den] påträffas av talibaner...”. Meningen liknar exemplet från år 2016 där ”en och annan” hänvisas med *hen*. Den här typen av användning har ökat, man hänvisar till en obestämd eller okänd person med *hen*. Förut var det mera så att *hen* hänvisade direkt till upphovsmannen/subjektet som läsaren visste precis vem *hen* var. *Hen* har börjat användas som hänvisning till en obestämd/okänd person vid sidan av en bestämd/känd person.

För det andra används *hen* i fall där man borde veta könet eller att könet annars skulle vara bestämt. Fallet från år 2016 gäller en artikel om en kockelev. Där borde man veta om eleven är en kvinna eller en man, men man vill inte ange det. Det är frågan om en kockelev som svimmade av spänning på slottsbalen under president Halonens tid. Det kan vara att man redan då inte hade kunnat avgöra könet, men det är inte trovärdigt. I själva texten står det så här: ”... vi var rädda för att *hen* [kockeleven] skulle falla rakt på maten.”

År 2019 förekommer mera sådana fall. Ett har redan analyserats tidigare i detta kapitel: ”En journalist som inte vill uttala sig med namn berättar däremot att *hens* [dens/dess/journalistens] arbetsgivare har en särskild säkerhetsplan...”. Här känner skribenten antagligen till könet men användningen av *hen* anonymiserar personen ytterligare i jämförelse med *han* eller *hon* som kunde ha varit möjliga. Ett annat fall lyder: ”...en lärare... tvingade en klasskompis att cykla hem och hämta en skiva som *hen* [klasskompisen] hade lånat från

skolans bibliotek och som läraren behövde för musikhistorielektionen.” Skribenten minns klasskompisen och känner säkert till könet men vill inte avslöja det. Jag anser att i dessa fall har man medvetet avlägsnat könet (se stycke under 4.3 Journalismen och offentligheten).

Ytterligare exempel hittar vi gällande brottslighet. 5 av 23 artiklar år 2019 handlar om brott och olyckor. Anonymiseringen av könet kommer tydligt fram: ”Kuriren lämnade bilnycklarna i bilen och lät den stå olåst på gatan medan hen [kuriren] gick upp till lägenheten.” och ”...men en av dem framför att hen [den] inte visste att det var olagligt...”. När man rapporterar om brott är källan ofta en känd person och därför vet man nästan alla gånger offrets eller gärningsmannens namn. Könet kan inte nödvändigtvis härledas från namnet men att undvika feltolkningar och för att i övrigt undvika lägga skulden på någon är det traditionellt att anonymisera så långt det är möjligt. Enligt Holmberg (2017) har journalisterna själva redan från början önskat att kunna använda *hen* i nyheter där man inte vill avslöja könet på t.ex. förövaren.

Till de fall där man borde känna till könet eller att könet annars borde vara bestämt hör det tidigare behandlade exemplet: ”Jobbet är hens om hen vill”. Denna sats är inte analyserbar enligt min kategorisering. År 2016 hittas ett lite motsvarande fall. Det är frågan om en artikel som handlar om en annons. Åhléns varuhuskedja hade i en reklam en bild på ett barn som lucia och den hade enligt Åhléns väckt hat. I artikeln står det: ”Alla har rätt att vara lucia om hen vill, säger Weronica Nilsson.” Det sägs också i artikeln att det är svårt att avgöra om barnet är en flicka eller en pojke. Åhléns vill lyfta fram könsneutralitet och framhäva lucia. Samma tanke råder i det föregående exemplet; det är EU-kommissionären som är viktig, inte könet.

Användningen har ökat på ett sätt där *hen* ersätter flera alternativ än förut. När man analyserar *hen* i text kommer det fram i jämförelse med min tidigare undersökning. En förklaring kan vara att den tidigare undersökningen hade brister gällande de olika möjliga valen. En annan förklaring är att objektsformer hittades i den senare undersökningen men inte i den tidigare. Mest verkar det vara fråga om att *hen* har etablerat sig i språkbruket ännu bättre och användningen är allmännare och vanligare och att *hens* varierande möjligheter har upptäckts, bland annat anonymiseringen. *Hen* syftar inte längre bara direkt

på en referent utan står som 'självständigt pronomen' och subjekt och har en aktivare roll som person.

År 2016 förekom det sammanlagt 26 *hen/hens* i artiklarna. I största delen av fallen, dvs. i 15 fall i artiklarna, skulle *hen/hens* kunna ersättas med *den/dess* och det skulle låta ungefär rätt åtminstone efter en omskrivning eller inte strida för mycket mot rekommendationerna (se kapitlet Pronomenet *hen*). År 2019 förekom det sammanlagt 23 *hen/hens* i artiklarna. I 12 fall skulle *hen/hens* kunna ersättas med *den/dess* på samma villkor. Procentuellt har antalet kommit ner 11 % och närmar sig bara hälften av fallen. Här måste påpekas att det att *hen* har kommit till får *den* som personsyftande pronomen verka opassligt och opersonligt, till och med felaktigt, men ändå rekommenderas *den* i den skrivna grammatiken (t.ex. SAG 2:278). På samma sätt kan det avgöras att i 8 fall år 2016 och i 7 fall år 2019 kunde man upprepa substantivet. Procentuellt är antalet praktiskt taget det samma, 30,8 mot 30,4 %. Upprepandet av substantivet skulle vara en lösning i många fall i kategori (1) också men det är just det man vill undvika i skrift, att inte upprepa utan att hellre variera. I tre fall år 2016 och i fyra fall år 2019 måste man lösa problemet på något annat sätt. Procentuellt har antalet stigit 15,13 %. Antalet fall där *hen* kan ersättas med *den* eller ett annat pronomen har minskat medan antalet övriga lösningar har gått upp. Det tyder på att *hen* har vunnit mark som ett självständigt subjekt och att objektsformen *hen* så småningom blir mera bekant.

Man får intrycket att de professionella skribenterna använder *hen* på ett mera utvecklat sätt än de oprofessionella skribenterna. Intrycket bekräftas av användningen av objektsformer och det att för att lösa problemet med ersättningen av *hen* måste man omskriva eller tänka på nytt oftare än i meningarna i insändarmaterialet. Trots detta kommer det fram i insändarna att man genuint vill skriva könsneutralt, att man inte vill framhäva specifika fall eller personer utan betona själva saken.

5.2.2 *Hen* i insändarna

Efter att jag har klargjort *hens* användning i detalj i artiklarna analyserar jag insändarna på samma sätt. Samma indelning som användes för artiklarna har använts för att djupare analysera insändare. Indelningen sker enligt det första naturliga alternativet i stället för

hen. De tre kategorierna är: (1) *den/dess* i stället för *hen/hens*, (2) upprepandet av substantivet och (3) någon annan lösning t.ex. *han eller hon*. I analysen jämförs resultaten med vad som kom upp i samband med artiklarnas då det ger mervärde. Kapitlet sammanfattar och jämför resultaten mellan åren 2016 och 2019. Se Tabell 2 på sida 22 för antalen inom olika kategorier och år.

Gällande insändare hittade jag tre fall år 2016 där ett pronomen eller ett substantiv inte passar lätt in men tvingades in till kategori (2). De är fall där *hen* förekommer i samband med själv (=hen själv). Efter att ha tittat på olika rekommendationer beslöt jag mig för att det går att använda *den* eller att upprepa subjektet men ändå känns de alternativen inte smidiga. Fallen låter så här: ”Päiviös tappra försök att få... sensorer är ju som hen [den = Päiviö] själv konstaterar...”, ”Den åldrande befolkningens behov... att bo och vårdas i hemmet så länge hen [den = åldrande] själv önskar...” och ”Att gå till stranden... är otänkbart, enligt vad hen [den = sonen] själv säger.” Uppsatsens avsikt är inte vidare att analysera stilistiska eller kontroversiella drag förutom dem som ingår i rekommendationer t.ex. att skriva *hon* om människan. Alla dessa fall blev alltså kategoriserade som (2): upprepandet av substantivet är det första valet. Ändå måste jag påpeka att om *hen* inte skulle ha varit möjligt att använda skulle de här tre fallen troligen ha formulerats på ett annat sätt och kanske ha fallit till kategori (3).

År 2019 hittades två liknande exempel. Det första är enklare: ”...grundar sig på att personen är kapabel att självständigt definiera och fullfölja de anvisningar som hen [personen] själv fastställt för ett dagligt liv.” Jag bestämde mig för kategori (2) för entydighetens skull och således motsvarar lösningen och motiveringen den tidigare. Det andra exemplet är mera komplext och skribenten har faktiskt blandat två sätt att ange könsneutralitet: ”Den som klarat av att nyktra till förstår att det finns någon kraft större än hen [den] själv, som kommit till hjälp.” Det här fallet måste kategoriseras som (1) men skribenten har själv påverkat resultatet. Det är svårt att dra några slutsatser här men intrycket är att det som fastställdes år 2016 har fortsatt och att *hen* är en naturlig lösning i samband med *själv*.

Ytterligare tre fall hamnade i den tredje (3) kategorin år 2016 men bara ett år 2019.

(1) Av de 23 insändarna och 39 fallen gick det i 17 fall att byta *hen/hens* med *den/dess* år 2016. Orsaken var och är densamma som hos artiklar, referenten står nära pronomenet

framför *hen* i samma mening som i: ”Ifall någon har fått betydande gåvor... har man skäl att anta att *hen* [den] har gett motgåvor...”.

År 2019 följer samma mönster och resonemang. Likadana exempel hittas: ”...är otroligt viktigt för en studerande innan *hen* [den] tar examen, men...”, ”Barnets motorik förbättras då *hen* [den/det] rör sig fritt i skogen.” och ”Löntagaren i arbetslivet bör också inse att ett stort hål överraskande kan finnas även i *hens* [dens/dess] framtida pensionsbörs så länge...”. Som beaktades tidigare kan *hen* i kategori (1) många gånger ersättas med att upprepa substantivet/subjektet men en mera direkt hänvisning med ett pronomen är naturligare.

De fall i vilka *den* kan användas i stället för det använda *hen*, alltså då det är möjligt att ha *den* som det första alternativet, är 43,6 % år 2016 och 67,4 % år 2019.

(2) Så som i artiklar har man använt *hen* i stället för att upprepa substantivet. Det är i sådana fall där *hen* står som självständigt subjekt, många gånger i en annan mening, och kunde vara detsamma som subjektet/substantivet tidigare i texten, t.ex.: ”En kvalificerad arbetare får ... i Finland. För precis samma arbete får *hen* [arbetaren] under 900 euro i Estland.” Föregående exempel är från år 2016 men likadana exempel hittas år 2019: ”...har jag upplevt en samfällighet som leds av en tjänsteman. *Hen* [tjänstemannen] bereder och föredrar...” och ”Vägledare som systematiskt har bekantat sig med böcker som lämpar sig för den ålderskategori där *hen* [vägledaren] jobbar.” Det senare exemplet låter ofullbordat men har sin förklaring i textstilen. Man kan tänka sig att ersätta *hen* här med *den* också men då blir satsen lite oklar med tanke på ”den ålderskategori” (fel i grammatiken är *hens* som skrev insändaren). En längre textbit får visa att *hen* mycket bra kan användas i stället för att upprepa subjektet: ”Men ifråga om påstådda empiriska data har en utomstående recensent i praktiken inga som helst möjligheter för kontroll. Ifall de empiriska resultaten ser överraskande ut kan *hen* [recensenten] endast be om ...”.

Andelen fall var 48,7 % år 2016, alltså betydligt mera än andelen i artiklar, 30,8 %. Förklaringen hittades år 2016 i ämnena. I insändare pratar man om människor, det är *han* eller *hon* som gör eller påverkas av t.ex.: ”... den döende människan ska få all den lindring som ... kan ge. *Hen* [den döende människan] ska få...”. Här måste konstateras att 11 av fallen förekom i bara två insändare men trenden kunde ändå urskiljas. År 2019 ser den gamla förklaringen mindre trovärdig ut och faktumet är att andelen fall har sjunkit en del

och uppdelningen påminner den som i artiklarna redan år 2016 och är nu 30,6 % av fallen. Av samma orsak måste andelen inte förklaras längre utan man kan konstatera att *hen* kan ersätta subjektet i satsen och det är faktiskt fallet i 14 av de 15 år 2019 (se tabell 2 på sida 22). Det att *hen* i ett fall inte kan ersätta subjektet är att det är genitivformen *hens* och genitiv kan inte fungera som subjekt. Meningen är annars ett citat i texten och det är utmanade att analysera den: ””Barn är sådana i den åldern”, kanske det är *hens* [barnets] eget fel, *hen* [den/det] borde försöka mer”” Notera att den senare *hen* har kategoriserats som (1).

(3) I tre fall år 2016 hittade jag någon annan lösning och den var densamma i alla: att välja alternativet *han eller hon*. Notera att i år 2019 har utgångspunkten ändrats så att alla val ska vara könsneutrala och *han eller hon* inte kan anses vara det, fast det enligt rekommendationerna än så länge går. Om *han eller hon* hade hamnat som det första alternativet år 2019 skulle mycket ha krävts av motiveringen.

Fallen år 2016 lydde: ”... varje individ har sin historia att berätta om varför just *hen* [*han eller hon*] har reagerat med ...”, ” Det finns dock 40-åriga män som ser en arbetslös ungdom och säger att *hen* [*han eller hon*] är för lat...” och ”Om personen får mer än 5 procent av rösterna kryssar *hen* [*han eller hon*] sig till valbar plats.” År 2016 har jag ansett att det sista fallet också kan lösas med *den* men om man tar hänsyn till kontexten och personligheten är det första alternativet *han eller hon*. Nu anser jag att alla fallen kan lösas med *den* eller med att upprepa substantivet. Frågan här är egentligen vad man vill betona, könsneutraliteteten eller mänskligheten? År 2016 har mänskligheten betonats men utgångspunkten år 2019 är mera könsneutralt på mänsklighetens bekostnad. Därför kan *han eller hon* inte vara ett alternativ längre och därför skulle fallen från år 2016 i kategori (3) år 2019 ligga i antingen (1) eller (2). I dessa fall märker man ändå tydligt *hens* användbarhet, det förkortar och förenklar meningar, bevarar eller skapar mänskligheten och är könsneutralt.

Bara ett fall år 2019 sattes i kategori (3). Meningen är: ”Ingen ska behöva bli stirrad på för att *hen* väljer att uttrycka sig så som *hen* vill.” och kategorisering gäller det första *hen* i satsen. Det andra är kategoriserade som (1) för enkelhetens skull, *den* ersätter *hen*. Att upprepa substantivet går inte för inget substantiv finns. *Den* går dåligt av många skäl och förorsakar det att det andra *hen* också måste bytas till *den*. Någon skulle passa men det

kan också antyda att en person ändå kan lida av att bli stirrad därför att någon annan väljer att uttrycka sig så som den vill. Det här fallet blir olöst och omskrivning behövs. Jag föreslår t.ex.: ”Inte en enda person ska behöva bli stirrad på för att personen väljer att uttrycka sig så som den vill.”

Fallen i kategori 3 utgjorde 7,7 % av helheten år 2016 och endast 2 % år 2019. I efterhand kan man konstatera att fallen år 2016 var ringa och att andelen egentligen har stigit vilket tyder på att man även i insändarna har börjat använda *hen* på ett sätt som inte lätt kan gå under de andra alternativen.

Det var inte så enkelt att analysera och kategorisera insändare som det var med artiklar. I insändare framhävs hur man syftar på och pratar om en människa, en patient, en som lider. I fem insändare pratade man om ’en människa’ och syftade på referenten med ordet *hen*. Det känns naturligt och modernt så som motiverat tidigare. Man kan säga att i insändare är det frågan om just människor medan det i artiklar är mera frågan om saker. Man kan då dra den slutsatsen att *hen* kommer mera till nytta i insändare än i artiklar. I två insändare motiverade skribenten själv användningen av *hen*. Orsaken i båda var att man skrev om sina bekanta och inte ville att de kan identifieras.

Ett bra exempel på den nya användningen av det tredje könet dök upp bland insändare. Den återfinns i en text skriven av en mamma vars son är transsexuell och rubriken lyder: ”En könskorrigering är ingen solskenhistoria”. Fast mamman skriver att barnet var en son tidigare, använder hon *hen* om barnet. Holopainen (2015:48) säger att *hen* beskriver könet och personen bäst då könet inte kan definieras, framhävas eller anges. *Hen* används av homo-, bi- och transgrupper om sig själva och om människorna inom dessa grupper beroende på skribenten eller talaren och hens vilja. Den här mamman hade använt ordet ändamålsenligt och visar att ett könsneutralt pronomen behövs nuförtiden i samhället. Själva ämnet, det tredje könet, är av olika skäl sällsynt men *hen* är mycket användbart i sådana situationer så som denna insändare bekräftar.

Dessutom kan ett fenomen lyftas upp i samband med insändare. Det rör sig kring frågor om ett ospecifikt pronomen. *Var och en* och *varenda en* är exempel på ospecifika pronomen som har använts i insändare. Fallen lyder: ”... var och en är helt fri att tro på vad den vill.” och ”Vi vill att varenda en då får den hjälp hen behöver...” Lösningarna här är olika och det kan diskuterats om de över huvud taget är rätta eller om *en* i stället för de använda

den och *hen* skulle vara bättre, men fallen får representera osäkerheten med hänvisningar angående ospecifika pronomen.

I sökningen 2016 kunde *hen/hens* för det mesta ersättas med *den/dess* i artiklarna, nästan 60 %, och andelen var stor också för insändarnas del, 43,6 %. År 2019 har andelarna bytt plats. I insändarna kan *hen* nu ersättas med *den/dess* i 67,4 % av fallen, dvs. andelen har gått upp 54,6 %. Antalet fall har stigit t.o.m. 94 % men det berättar inte så mycket om användningens sättet då antalet insändare var nästan 40 % större än år 2016. Den största kategorin år 2016 var (2) som nu hittas på andra plats med en beaktansvärd skillnad i andelen och även i antalet fall. Kategori (2) är att upprepa substantivet. Valet mellan ett pronomen eller ett substantiv beror på vilka regler man vill följa och på vad som språkörat säger. 12 av fallen år 2016 kunde motiveras som (1) eller (2) men jag hade indelat dem till den ena kategorin p.g.a. smidigheten och textsammanhanget. Bara 4 av fallen år 2019 är sådana fast det totala antalet fall har ökat 25,64%. Det kan bero på att forskaren är mera erfaren och säker eller på att *hens* position har blivit ännu tydligare och att användningsmönstret har blivit entydigare. Sannolikt båda har hänt då *hen* blivit mer känt med tiden.

Det ser ut som så att de modeller som redan år 2016 kunde märkas i artiklarna bland de professionella skribenterna har nu i år 2019 tagits i bruk bland vanliga skrivare. Mönstret för användandet har uppenbarligen adapterats till vanligt språkbruk och etablerats där. Andelen i kategorierna (1) och (2) bekräftar observationen. Kategoriernas andel i insändarna år 2019 är förvånande lika som de var i artiklarna år 2016.

6 Om användningen av några alternativ till *hen*

Efter att jag har kartlagt användningen av *hen* i HBL vill jag ta reda på varför *hen* inte används på ställen där det är möjligt. I undersökningen 2016 betraktades inte alternativen till *hen* alls utan undersökningen koncentrerade sig på hur *hen* används och om det används över huvud taget. Tidigare i denna undersökning har jag utgått från tanken om vad som kunde användas i stället för *hen* men nu är tanken den motsatta. Efter några år och efter att *hen* har blivit allmännare och vanligare är det intressant att veta om och varför *hen* inte används på ställen där det kunde användas och vad kan det bero på. Jag vill också

få en uppfattning om *hens* andel av de könsneutrala pronomenen eller åtminstone lägga en grund för forskningen i det.

Det är utmanande att kartlägga de situationer där *hen* kunde användas men där det inte då används. Orsaken är att *den* ofta används som pronomen där *hen* är möjligt, och *den* ger ca 50 gånger så många träffar under vilken som helst period som *hen*. Bland dessa träffar måste man hitta fall av *den* som personsyftande pronomen. Att söka efter meningar där *den* används som så i HBL är möjligt och därför utförde jag en pilotundersökning. Jag sökte efter *den* under samma period som *hen* och började från den första träffen framåt. Efter åtskilliga artiklar blev det uppenbart att det inte leder någonstans, jobbet är för tidskrävande och ändå resultatlöst. Att jag inte hittade lämpliga fall är inte märkligt med tanke på hur många träffar *hen* har i jämförelse med *den*. Att försöka med *dess* var likväl resultatlöst. Att försöka hitta träffar med *han* eller *hon* är, som jag antytt angående *den*, jobbigt och tidskrävande och därför omöjligt. (Sist och slutligen hittades träffar med *den* av en slump och därför kan jag analysera några av dem) Att hitta ställen där ett substantiv upprepas i stället för ett personsyftande pronomen är självklart omöjligt.

På grund av detta bestämde jag mig för att betrakta de kvarstående orden och pronomen som rekommenderas som personsyftande pronomen på ställen där *hen* kunde användas. Sådana alternativ är *han* eller *hon*, *vederbörande*, och *dens*. Jag prövade alla alternativen, först under samma en månadsperiod som *hen*, men upptäckte snart att antalet träffar inte var tillräckligt stort, större delen gav inga träffar. Därför sökte jag ett år bakåt från 22.5.19 och hittade träffar med alla alternativ. Att hitta träffar med *dens* var oväntat men en fördel till avhandlingen. *Han* eller *hon* gav 70 träffar, *vederbörande* gav tolv och *dens* gav åtta träffar. I samband med dessa träffar hittades ställen där *hen* kunde ha använts i stället för det använda *den* vilket annars var svårt att identifiera i materialet. Jag har analyserat användningen av *den* i slutet av detta kapitel därför att *den* egentligen föll utanför den egentliga sökningen. Analysen får ändå minst berätta om att *den* som personsyftande pronomen är i bruk.

Tabell 3 Antalet vissakönsneutrala pronomen utom *hen*

Rekommenderat könsneutralt pronomen	Antalet i artiklar	Antalet i insändare	sammanlagt
han eller hon	61	9	70
vederbörande	12	-	12
dens	8	-	8
(den)	(6)	(2)	(8)
Sammanlagt (med den)	87	11	98

Tabell 3 ovan beskriver antalet andra rekommenderade könsneutrala pronomen än *hen* och *den* fördelat i artiklar/insändare. En närmare analys av pronomenen följer i samma ordning som i tabellen. Sökningsperioder varierar och definieras därför under varje underrubrik. I tabellen står *den* i parentes därför att antalet träffar inte är verkliga utan utgörs av slumpmässig samling. Det tycks vara så att det i insändarna finns något flea *hen* än alternativen till *hen*.

6.1 Han eller hon

Konstruktionen *han eller hon* har hänvisats till och behandlats på många ställen i denna avhandling. Den rätta och rekommenderade formen är *han eller hon*, genusen i denna ordning. SAG nämnder också formen *han/hon* (2:278). Under undersökningens gång kom det fram att formen *han eller hon* inte är den enda formen eller det enda sättet att hänvisa så att säga könsneutralt till en person. Man använder olika liknande konstruktioner och självklart behövs också böjningsform i genitiv samt objektsform. Efter en noggrann kartläggning av de olika möjliga formerna blev det klart att *han eller hon* används på ganska varierande sätt och därför måste konstruktionen anses inkludera former som ”han eller hon”, ”hans eller hennes”, ”honom eller henne”, ”hon eller han”, ”hennes eller hans”, ”henne eller honom”, ”han/hon”, ”hans/hennes”, ”honom/henne”, ”hon/han”, ”hennes/hans” och ”henne/honom”. Formen/benämningen *han eller hon* har använts av alla

dessa former i avhandlingen när jag allmänt hänvisar till konstruktionen och samma praxis fortsätter.

Sökningsperioden för konstruktionen *hon eller han* var ett år, 23.5.2018-22.5.2019, och 70 träffar hittades. Sökningen inkluderade alla de ovannämnda formerna. För att undvika allt för invecklade resultat har jag slagit ihop artiklarna och insändarna och grupperat träffarna i analysen så att det inte spelar någon roll vilket genus som kommer först i konstruktionen. Alltså konstruktioner med *eller* i mitten och konstruktioner med *snedstreck* analyseras som om de var samma konstruktion fast skribenten har troligtvis skrivit genus medvetet i en viss ordning. Vidare har jag betraktat först det om *hen* inklusive genitiv- och objektsformer kan ersätta konstruktionen och om det inte kan det, varför. Då någonting annat intressant eller anmärkningsvärt hittats i samband med konstruktionen, analyserar jag även det i samband med exemplet.

Tabell 4 nedan visar konstruktionernas fördelning enligt form och genre. Notera att en och samma artikel eller insändare kan innehålla och faktiskt innehåller olika former. Antalet artiklar och insändare där någon form förekom mera än en gång var åtta, medan antalet artiklar och insändare var totalt 59 ($3+8+59 = 70$). Tretton ($11+1+1$) objektsformer och åtta genitivformer hittades medan de övriga 49 var grundformer ($13+8+49 = 70$).

Tabell 4 Förekomsten av olika formers av *han eller hon*

Formen av konstruktionen ” <i>han eller hon</i> ”	Antalet i artiklar	Antalet i insändare	sammanlagt
han eller hon	33	3	36
hans eller hennes	5	3	8
honom eller henne	9	2	11
hon eller han	9	1	10
hennes eller hans	-	-	-
henne eller honom	1	-	1
han/hon	3	-	3
hans/hennes	-	-	
honom/henne	1	-	1
hon/han	-	-	-
hennes/hans	-	-	-
henne/honom	-	-	-
sammanlagt	61	9	70

Alla 12 objektsformer i konstruktionen med *eller* kan bra ersättas med *hen*. Tre stycken *hen* som objekt kom upp under en månads tid i analysen av användningen av *hen*. Det betyder att antalet *hen* som objekt skulle ha varit 36 (3x12) om samma frekvens varade ett år. Det tyder alltså på att *hen* används som objektsform mera än de övriga könsneutrala alternativen inklusive den återstående objektsformen *honom/henne*.

Genitivformer var åtta tillsammans, varav fem i artiklarna och tre i insändarna. Alla fall i insändarna kan ersättas med *hens*. Men bland de fem artiklarna kan genitivformen inte

ersättas alls med *hens* i ett fall och i ett annat fall måste man lite omformulera meningen. Det första *hans eller hennes* syftar på man/kvinna: "... där gemene man/kvinna (och hans eller hennes Facebookkompisar) alltid vet bäst,...". Det är förstås omöjligt att hänvisa med *hen* där man har redan preciserat att det är antingen en man eller en kvinna som det är fråga om. Det andra fallet är mera invecklat: "Donatorn får också själv välja om hans, hennes eller föreningens [hens eller föreningens] namn ska synas...". Konstruktionen har utvidgats med *föreningen* men kan ändå beaktas som *hans eller hennes* eller så har jag åtminstone gjort. Ersättningen blir då *hens* som ersätter början av konstruktionen 'hans, hennes eller föreningens'.

Av de 49 grundformerna kan konstruktionen *han eller hon* i 41 fall ersättas med *hen*, eller med att upprepa substantivet. Att upprepa substantivet kan några gånger förorsaka onödig repetition så som konstaterades också tidigare. T.ex. i: "... ska en asylsökande stanna i det landet där han eller hon [asylsökande/hen]) först ansökte om asyl...". Däremot skulle *hen* ha passat utmärkt bra här.

I fem fall kan inget substantiv hittas men *hen* som ersättande pronomen går dock väl i alla. Ett typiskt exempel på dessa fem fall är: "Enligt den bör en som vill korrigera sitt juridiska kön vara myndig samt visa upp en medicinsk utredning att han eller hon [hen] varaktigt upplever sig tillhöra det motsatta könet...". Visst kan det argumenteras att 'en som vill korrigera sitt juridiska kön' kunde upprepas men det är knappast ingen som skulle skriva det för det första att meningen blir lång och krånglig. I ett fall kan inget ersättande substantiv hittas. *Hen* skulle passa utmärkt bra: "Att hon eller han [hen] öppnar sig för dig...". Orsaken till att ett substantiv inte finns här hittas i texten som berättar om sexuellt utnyttjande. Det är fråga om en person som har blivit utnyttjad och benämningarna är olika i den långa texten beroende på synvinkeln och sammanhanget, t.ex. "övergreppsoffer", "någon som blivit sexuellt utnyttjad" och "någon som kämpar med missbrukarproblem". Man undviker att använda någon som helst benämning på "offret" i texten och i stället vill man betona budskapet som är överlevnaden. Det är säkert därför man har valt *hon eller han*, det låter neutralt såsom *hen* också skulle ha låtit.

I två av fallen fungerar *någon* som ett subjekt så som tidigare var fallet med *ingen* (se kapitlet 9.2, kategori 3). Omskrivning behövs om *hen* inte används som personsyftande

pronomen därför att *någon* inte kan upprepas t.ex.: ”Om någon har angett sina kreditkortsuppgifter uppmanar Skatteförvaltningen att han eller hon ska spärra kortet.”

Det återstår ett fall. Artikeln handlar om Kristdemokraternas vilja att införa en babypeng för att finländarna ska få fler barn. Konstruktionen *han eller hon* hänvisar till ingenting, det fungerar inte som personreferens i satsen utan pronomenen används metaspråkligt: ”Ta till exempel svenskspråkiga daghem, vissa anser att man inte längre skulle få säga han eller hon utan hen.” Jag tog med detta exempel trots att det inte är ett verkligt fall. Det berättar ändå mycket om själva ämnet, det könsneutrala sättet att uttrycka sig, och är därför på rätt plats här.

Han/hon i dess olika former gav bara fyra träffar och två av (grund)formen var i en och samma insändare. Alla fallen kan ersättas med *hen*. Ett av fallen var en objektsform och det förekom i en artikel där två olika former blandas, nämligen *han eller hon* och *honom/henne*. Orsaken kan eventuellt härledas från sammanhanget. Artikeln handlar om USA:s president och krönikan som har skrivits av en anonym medarbetare till presidenten. Första träffen i denna artikel lyder: ”I debattartikeln understryker författaren att han eller hon [hen] inte tillhör den politiska...”. Artikeln fortsätter med ett citat av presidenten: ”Om denne FEGE anonyme person faktiskt finns så måste the Times, för nationens säkerhets skull, överlämna honom/henne [hen] till regeringen omedelbart!” Den första meningen är skriven av journalisten som rapporterar nyheten och hänvisar till en anonym person på det sättet journalisten brukar göra. Den andra meningen är ett citat från presidenten och journalisten har troligtvis velat betona det att presidenten själv har pratat könsneutralt om den anonyma personen.

Jag vill ta upp ännu en artikel som är med i siffrorna men är värd att nämnas annars också. Artikeln skriver om kundservice och använder konstruktionen *han eller hon* två gånger och ganska nära varandra. Det märkvärdiga är att när skribenten den första gången använder konstruktionen, skriver hen *han eller hon* och den andra gången *hon eller han*, alltså genusen i motsatt ordning. Detta belyser *hens* användbarhet, *hen* skulle lösa problemet med genusordningen.

6.2 Vederbörande

Ordet *vederbörande* är ett oböjligt adjektiv som kan användas substantiviskt och därför kan inga böjda former sökas. Enligt SAG kan *vederbörande* användas i formellt skriftspråk som ett könsneutralt tredje personens pronomen (2:271). Sökperioden för *vederbörande* var igen den samma som för *han eller hon*, 23.4.2018-22.5.2019, och tolv träffar hittades. Ordet kunde inte hittas i insändarna och i artiklarna var ordet jämnt fördelat, en träff per artikel.

I nio fall av tolv går det att ersätta *vederbörande* med *hen* utan problem. *Vederbörande* används substantiviskt fast bara sex av fallen är entydiga i det vilket substantiv det är fråga om. I två fall går ersättningen absolut inte. I det ena fungerar *vederbörande* adjektiviskt i satsen: ”När jag ringde upp vederbörande skola och erbjöd...”. I det andra fallet fungerar *vederbörande* substantiviskt men det representerar inte ett pronomen och hänvisar inte till en person som nämnts tidigare i texten/meningen utan man måste komma upp med ett annat substantiv i stället, t.ex. talaren: ”...men du får inte störa så att mötet inte kan hållas och man inte hör vad vederbörande [talaren] säger.”

Ett fall är mera komplext: ”Det är... förbjudet för dem att sälja biljetter till passagerarna. Vederbörande [Passageraren/Passagerarna, De, Hen] ska i stället ladda ner en app.” *Hen* går här om man tycker att *vederbörande* står i singularis, men något annat alternativ är definitivt bättre. Att upprepa substantivet går bra men pluralformen *de* är kanske den bästa lösningen här och faktiskt ett sätt skriva könsneutralt – att skriva om singularformen till pluralform.

Det kom fram i kapitel 4.3 ”*Hens position i svenskan och samhället*” att *hen* inte än så länge kan användas i stället för *vederbörande* i svensk lagtext i Finland. Däremot kan *hen* användas i informella texter och motivtext i regeringspropositioner. Inga av träffen gällde lagtexter eller hade någonting med lagen eller lagstiftningen att göra. Med tanke på att i nio, till och med i tio, fall kunde *vederbörande* ersättas med *hen* kan man tänka sig att ordet *vederbörande* används för att undvika andra skenbart könsneutrala uttryck som *han eller hon* eller för att variera substantivet men troligtvis absolut för att undvika användandet av *hen*.

6.3 Dens

Sökperioden för *dens* var allt elektroniskt material på nätet och sökdatumet 17.6.2019. Den första träffen är från 4.4.2016 och den sista 3.5.2019, sammanlagt hittades åtta träffar varav ingen i insändarna. Orsaken till att sökperioden var längre med *dens* är att jag inte förväntade mig att få träffar.

I fem fall av åtta syftar *dens* på djur. *Dens* ersätter genitivformer som kunde ha varit: hästens, strömmingens, barrskogsunnans, saimenvikarens och hundens. Jag försökte leta efter en förklaring, för det knappast kan vara en slump att så många fall gäller djur. Av samma orsak räknar jag inte fallen som språk- eller skrivfel.

I ytterligare två fall används *dens* om ett fartyg och en regim. Användandet i samband med regim verkar vara ett språk- eller skrivfel: ”Med åtalet mot Reutersjournalisterna vill regimen skrämma andra som vill undersöka dens [dess] illdåd...”. Med fartyget är det svårare att bestämma: ”-Vi ska ännu gå och titta på ett svenskt fartyg. Dens smygteknik verkar ganska avancerad, säger Toivola.” Uppenbarligen är Toivola en pojke som går i femte klass. Han kunde väl ha sagt precis så som det är skrivet, det är faktiskt ett citat av honom. I detta exempel kan jag inte avgöra varför *dens* har använts, men det kunde också vara ett språk- eller skrivfel eller helt enkelt en talspråklig form.

Det återstår ännu ett fall: ”De är ju de faktorerna som också gör att läsaren i den bästa av världar kan förstå den här personen och känna att om jag vore i dens [hens] kläder så jag förstår...”. Meningen är ett citat från den svenske författaren Jens Lapidus. Det ser ut som om Lapidus hade läst och lärt sin grammatik noggrant. Enligt SAG används *dens* när pronomenet är betonat och syftar på en person. När *den* används som pronomen är genitivformen *dens*, inte *dess*. (2:270–272.) *Hen* är den självklara och nutida ersättningen här fast det finns också andra möjligheter.

6.4 Den

En närmare granskning av de artiklar och insändare där någon sökbar ersättning av *hen* förekom resulterade i uppteckningen av åtta träffar där *den* hade använts på ställen där *hen* skulle ha varit möjligt. Detta tyder på att *den* som könsneutralt personsyftande pronomen är vanligare än *hen* fast det inte kan bevisas. Jag anser att när alternativ användning så snabbt avslöjar pronomina *den* är de vanligare annars också.

Två *den* hittades i samband med *hon eller han*, det vill säga de förekom i samma artikel som *hon eller han* hittades i. I båda fallen har man använt *den* där *hen* skulle ha varit möjligt. I det ena fallet börjar den föregående satsen med: ”Till den [hen] som någon gång blir mottagare för en övergreppsberättelse...”. Det andra är: ”En är att *den* [hen] som kör båten ska se sig omkring.” Detta bruk tyder på att skribenten inte vill använda *hen* i skrift.

Tre *den* hittas i samband med *vederbörande*. Den första användningen av dessa tre lyder: ”Ska de sticka en röstsedel i handen på den [hen] som inte längre vet...” och det är märkt som ett citat från Kerstin Ekmans mejl till Dagens Nyheter. Två kvarstående lyder: ”För att den [hen] som står för fiolerna och de byråkrater som får en massa pengar av vederbörande [hen] har beslutat sig...” och ”Den [hen] som inte följer lagen får betala böter.” *Hen* skulle ha gått bra att använda i stället för *den* i alla dessa fall fast den sista fallen är en stereotyp formell från t.ex. regeltext.

Den enda artikeln som hade *dens* och som även innehåller *den* där *hen* skulle ha kunnat användas handlar om en intervju med författaren Jens Lapidus för Nyhetsbyrån FNB (numera nedlagd). Artikeln och intervjun är daterade 4.4.2016. Allt hittas i ett och samma citat från Lapidus: ”...som gör att en människa blir till den den [hon, hen] är. De är ju de faktorerna som också gör att läsaren i den bästa av världar kan förstå den här personen och känna att om jag vore i dens [hens] kläder så jag förstår...”. *Dens* i denna textbit har jag behandlat ovan under titeln *Dens*. *Den* som pronomen hänvisar här till en människa som enligt regeln borde hänvisas till med *hon* (SAG 2:277). Nuförtiden är *hen* också möjligt. *Hon* eller *hen* skulle vara motiverade här därför att två *den* i rad verkar oklart och förvirrande. Man måste lite tänka efter vad som menas.

De två sista av de här åtta *den* som beskrivs här hittades slumpmässigt då en insändare analyserades i detalj i samband med *hen*. De förekommer i två meningar som blandar

olika former. *Hen* här förekom i en funktion som motsvarar *den*: "... var och en är helt fri att tro på vad den vill. Den som klarat av att nyktra till förstår att det finns någon kraft större än hen [den] själv, som kommit till hjälp." Det finns alltså två *den* som hänvisande pronomen i meningarna. Det första syftar på *var och en*: "...var och en är helt fri att tro på vad den [hen] vill." Tidigare hade det konstaterats att ett ospecifikt pronomen förorsakar tvivel eller skapar behov för ett mera personligt syftningspronomen än *den*. Här tycks det inte vara fallet fast när skribenten har använt *hen* senare i texten måste man undra varför inte i samband med *var och en*? I det andra fallet har vi igen en stereotyp formell från t.ex. regeltext, *hen* används som syftningspronomen till *den* som kunde vara *hen* på modern könsneutralt svenska: "Den [hen] som klarat av att nyktra till förstår att det finns någon kraft större än hen [den] själv...". *Hen* skulle ha gått mycket bra i alla tre fall i meningarna men har använts i bara ett fall.

Att exemplen med alternativet *den* hittades i samband med andra uttryck som kan användas i stället för *hen* (han eller hon, vederbörande och dens) tyder på att skribenten inte vill eller kan använda *hen*. Det ser ut som om skribenten nästan verkar ha letat efter olika alternativ att undvika användningen av *hen*. Det är inte trovärdigt att skribenten inte är medveten om *hens* existens.

Analysen av alternativen antyder också att användningen av *hen* inte fullständigt har etablerats eller att användningen inte är entydig ännu. Även det att exemplen med *den* hittades relativt enkelt med andra generiska referensuttryck tyder på att det finns många fallen där man inte använder *hen* fast det är möjligt. Dessa iakttagelser kunde undersökas vidare. Jag anser att vidare undersökning av alternativen till *hen* skulle ge en bättre bild av *hens* nuläge i Finland.

7 Diskussion och sammanfattning av resultaten

Det har kommit fram i kapitel 4.4.3 att *hen* enligt forskningen är vanligare i Finland, finlandssvenskan, än det är i Sverige och svenskan där. Det konstaterades också att i jämförelse med andra språk som inte ursprungligen har ett könsneutralt pronomen är kännedomen om ett tredje könsneutralt pronomen unikt för Sverige. Om man kombinerar dessa två forskningsresultat kan man lätt tänka sig att *hen* måste vara mera allmänt i Finland fast nästan ingen liknande undersökning hittas angående svenskan i Finland. Det finska språket har faktiskt ett könsneutralt pronomen, ”hän”. Man kan dra den slutsatsen att det finska språket med ett könsneutralt pronomen antagligen inverkat på *hens* allmänhet i finlandssvenskan, fast antagandet inte kan bevisas i denna undersökning på ett vetenskapligt sätt.

Antalet fall där det är omöjligt eller klumpigt att ersätta *hen* med *den* direkt har ökat från år 2016. Speciellt kommer ökningen fram i grupp 3 där det behövs mera omskrivningar än förut. Det tyder på att det är behändigt att syfta med *hen* på ett substantiv som har nämnts längre bakåt i texten. *Hen* löser problemet med entydigheten som inte kan uppnås med hjälp av andra alternativ. Tesen bekräftas när man betraktar alternativen till *hen*. Där skulle nästan alla parafraser innehålla *hen*. Man har motiverat användningen av *hen* med att *hen* skulle inkludera mera än kvinnor och män och på ett sätt ser det ut att vara så.

Enligt den kvalitativa analysen av *hen* i artiklarna och insändarna används *hen* mera av den vanliga skribenten. Tabell 3 i kapitel 6 bekräftar iakttagelsen, de övriga könsneutrala alternativen i stället för *hen* kan tolkas vara mindre populära bland insändarna. Det tyder på att det finns journalister som fortfarande inte vill använda *hen* utan skriver medvetet någonting annat i stället. De facto återkommer samma namn i artiklarna som inte använder *hen*. Personligt språkbruk i HBL hör inte till undersökningens syfte och därför studeras detta inte vidare.

Trots att mera forskning i alternativen till *hen* behövs, för att man ska få en helhetsbild av *hens* allmänhet i jämförelse med övriga alternativ, kan avhandlingen svara på forskningsfrågan om regelbundenheten. Analysen visar klart att *hen* inte används regelbundet utan till och med rätt sporadiskt. Fast ett mönster för *hens* användning kan bekräftas och att det är klart att *hen* har vidare etablerats i språkbruket kan man säga att användningen

är begränsad, åtminstone i tidningstexter, och att ett bredare genomslag låter vänta på sig fortvarande.

Det förefaller som om användningen av *hen* leder till flera möjligheter att uttrycka personreferens könsneutralt samt dölja könet då man inte vill avslöja det. *Hen* har börjat användas som hänvisning till en obestämd/okänd person vid sidan av en bestämd/känd person. *Hen* förkortar meningar därför att substantivet inte behöver upprepas eller konstruktionen *han eller hon* skrivs ut. Det ger också en möjlighet att naturligt syfta på ett substantiv som har nämnts längre bakåt i texten samt möjligheten att syfta på ett substantiv som inte kan användas som hänvisande subjekt (t.ex. *ingen*).

Trots att användningen av *hen* fortfarande kan anses vara sporadisk verkar dess position ha etablerats mer i HBL:s artiklar, fast andra könsneutrala möjligheter används fortfarande. Antalet fall där *hen* kan ersättas med *den* eller ett annat pronomen har minskat medan antalet övriga lösningar har gått upp. Det tyder på att *hen* har vunnit mark som ett självständigt pronomen och att objektsformen *hen* så småningom blir mera bekant. De professionella skribenterna, som skapar standarden för det skrivna språket, använder *hen/hens* för det mesta i stället för *den/dess* och i någon mån i stället för att upprepa substantivet. *Hen* används av HBL:s professionella journalister också för att dölja könet i samband med t.ex. ett brått. Den vanliga skribenten använder *hen* mera fantasifullt och verkar leta efter alla möjliga sätt för att ge *hen* mervärde eller utvidga *hens* användning, helt enkelt föra språkbruket åt ett mera könsneutralt håll. Processen med *hen* pågår nu och fortfarande medan det kan konstateras att somliga vill hålla sig fast vid det gamla. Texter som blandar olika former kan ses som ett tecken på osäkerheten att uttrycka sig könsneutralt. En helhetsbild av *hens* position i samhället saknas men denna undersökning kan ändå belysa *hens* användning i tidningstext.

Jag hittade inte några tecken på att *hen* används därför att personen själv vill bli refererad till som *hen*. Enligt Svensson (2014) är det också mycket ovanligt i Sverige. Karin Milles har dock hittat ett exempel i HBL på att *hen* hade använts om transpersonen och filmaren Ester Martin Bergsmark i maj 2013 (2013b:8). Susanne Landor skriver i sin e-post 2.9.19 att de har haft några tillfällen där den intervjuade inte identifierade sig enligt könsnormen och ville bli refererad till som *hen*. Tydligt är det möjligt och även har hänt men det kom inte upp i denna undersökning.

Det verkar vara så att man helt enkelt i Finland har börjat använda *hen* på det sättet som man efter debatten hade överenskommit i Sverige och att användningen har fortsatt ungefär på samma sätt under de senaste tre åren. I Finland har man också delvis sluppit den överflödiga debatten kring ordet. *Hen* har inte heller burit med sig de konnotationer som det hade i Sverige och sådana konnotationer har inte uppstått senare heller. Detta syns i många av de finlandssvenska källorna i undersökningen samt i användningen i artiklar och insändare i HBL.

8 Avslutning

Användningen av *hen* har enligt min tolkning fortfarande spridit sig långsamt i Finland. Orsaken varierar men en sak kan påpekas; det tycks inte behövas ett könsneutralt pronomen som kan användas i stället för *han* och *hon*, för vanligtvis vet man om en person är en kvinna eller en man eller man är van vid att uttrycka sig könsneutralt utan *hen*. I offentliga texter där man hänvisar till en person, vem som helst, kan det användas och så gör man också enligt HBL.

Det hur man väljer att använda orden över huvud taget berättar om människans attityder och mål, det berättar om hur den människan vill ändra eller bevara språket och samhället. Gamla ord kommer tillbaka, kanske i en annan betydelse, och nuvarande ord försvinner. Några ord förändrar sig eller ordets betydelse omskapas utan synlig orsak. Många slags minoritetsgrupper, som kan vara ganska stora i och för sig, kan ändra språket genom att ge eftertryck åt orden från sin egen synvinkel. *Hen* är ett bra ord för att förändra språket och ta ställning till samhället speciellt angående könsneutralitet. Det finns ännu mycket som man kan göra med det så som texterna i HBL antyder. Men fortfarande beror det på skribenten eller talaren om hen vill använda pronomenet *hen* och hur hen gör det.

I denna undersökning har jag avhållit mig från att analysera allt som jag kunde ha tagit fasta på gällande *hen* utgående från det här materialet, t.ex. skribenten. Det är alltså möjligt att vidare analysera även dessa exempel. Men det ger också rum för vidare forskning och med tanke på att användningen inte helt har etablerats är det även nödvändigt att undersöka vidare. Först kunde man undersöka närmare alternativen till *hen*, möjligtvis

beaktande skribenten. Ett försök gjordes i denna avhandling men på grund av antalet träffar kan man inte säga mycket om dessa alternativa lösningar. Det hur känt pronomenet *hen* i allmänhet är i Finland har inte undersökts. Pronomenet kan knappast bli mera allmänt om inte läroböcker skriver om det, också ett uppslag för vidare forskning. Det finns definitivt en lucka i forskningen i Finland när det gäller hur *hen* verkligen används bland vanliga språkbrukare utanför HBL, journalismen och universiteten.

Debatten kring *hen* har upphört och användningen sprider sig kanske långsamt men det gör det i alla fall. Men som man nu har upptäckt kan en sluten ordklass få ett permanent tillägg. Det nästa som måste eller ska lösas i det könsneutrala språkbruket är ersättningen av opersonligt *man*. Hur kan en generisk personreferens uttryckas utan *man*? Enligt t.ex. Monika Äikäs (2015) har debatten börjat och det föreslås att *en* kunde användas istället för *man*. Motiveringen är precis den samma som man använde i samband med *hen*: *man* känns inte könsneutralt.

Källförteckning:

Andersson, Marie 2015: *HEN. En korpusstudie om bruket av pronomenet hen*. En opublicerad interdisciplinärt arbete inom lärarutbildningen. Göteborgs universitet.

Bäck, Emma A, Lindqvist, Anna och Gustafsson Sendén, Marie 2018: Hen. Bakgrund, attityder och användande. *Psykologiska rapporter från Lund*. Volym 8, Nr. 1, 2018

Borin, Lars, Forsberg, Markus och Roxendal, Johan 2012: Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. Proceedings of LREC 2012. Istanbul: ELRA. Tillgänglig på <https://spraakbanken.gu.se/korp/>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Ekholm, Mikael 2017: Könsneutralitet och nya termer i nya Slaf. *Språkbruk* 1/2017. Tillgänglig på <https://www.sprakbruk.fi/-/konsneutralitet-och-nya-termer-i-nya-slaf>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Eliasson, Sara 2016: *Är Kivi en tjej eller en kille? En studie av barns förståelse av en litterär person som omnämns med pronomenet "hen"*. Tillgänglig på https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/41905/1/gupea_2077_41905_1.pdf. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Forskningsetiska delegationen (TENK) *Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning* (2009). Tillgänglig på <https://www.tenk.fi/sv/tenks-anvisningar>. Kontrollerad den 15 september 2019.

Holmberg, Bianca 2017: Hen – hur gick det sen?. *Språkbruk* 2/2017. Tillgänglig på <https://www.sprakbruk.fi/-/hen-hur-gick-det-sen->. Kontrollerad den 22 september 2019.

Holopainen, Niina 2015: *Inställningar till det könsneutrala pronomenet hen i svenska och finlandssvenska tidningar*. En opublicerad avhandling pro gradu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hufvudstadsbladet 22 maj 2019. Vecka 21. Nummer 137. Årgång 155. Helsingfors.

Hultman, Tor G, 2003: Svenska Akademiens språklära (SAS). Stockholm: Svenska Akademien.

af Hällström-Reijonen, Charlotta 2012: Hen. *Pohjola-Norden* nr 4/2012. Tillgänglig på http://www.sprakinstitutet.fi/sv/startsidan/publikationer/sprakspalter/spraket_i_fokus/hen. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

af Hällström-Reijonen, Charlotta 2015: Språkvårdsargument och irritationer. *Språkbruk* 2/2015. Tillgänglig på <http://www.sprakbruk.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=4330>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Institutet för språk och folkminnen. *Pronomenet hen*. Skrivet den 7 maj 2013. Tillgänglig på <http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.4aec91b214565240e191148/1398839699856/pronomenet-hen.pdf>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Institutet för språk och folkminnen. *Sök svar på språkfrågor i Frågelådan!* Uppdaterad den 19 oktober 2015. Tillgänglig på <http://www3.sprakochfolkminnen.se/sprakladdan/ShowSearch.aspx?id=id=77439;objekttyp=lan>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Josephson, Olle 2015: Hen, rasifierad och normkritisk språkvård. *Språkbruk* 2/2015. Tillgänglig på <http://www.sprakbruk.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=4343>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Jungar, Jonas 2017: Finland fick sin egen plötsliga hen-debatt men replikerna verkar skrivna på förhand. Svenska Yle. Uppdaterad den 18 september 2017. Tillgänglig på <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/09/18/jonas-jungar-finland-fick-sin-egen-plotsliga-hen-debatt-men-replikerna-verkar>. Kontrollerad den 22 maj 2019.

Juutilainen, Malla 2017: *Hen – fallet Hufvudstadsbladet*. En opublicerad kandidatavhandling. Helsingfors: Helsingfors universitet.

KSF Media. Tillgänglig på <https://www.ksfmedia.fi/>. Kontrollerad den 24 maj 2019.

Ledin, Per, Lyngfelt Benjamin 2013: Olika *hen*-syn. Om bruket av hen i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. *Språk och Stil*, NF 23, 2013. Tillgänglig på http://www.svenska.gu.se/digitalAssets/1471/1471447_141_ledin-lyngfelt.pdf. Kontrollerad den 22 maj 2019.

Löfvendahl, Bo 2015: Vem styr över svenska språket. *Språktidningen* 4/2015. Tillgänglig på <http://spraktidningen.se/artiklar/2015/05/vem-styr-over-svenska-spraket>. Kontrollerad den 22 maj 2019.

Milles, Karin 2013a: En öppning i en sluten ordklass? Den nye användningen av pronomenet *hen*. *Språk och stil* NF 23, 2013. S: 107-140.

Milles, Karin 2013b: *Hen* i Sverige och i Finland. *Språkbruk* 3/2013. S: 5-10.

Nieminen, Hannu, Pantti, Mervi 2009: *Media markkinoilla*. Helsinki. Loki-kirjat.

Ruoho, Iris, Torkkola, Sinikka 2010: *Journalismin sukupuoli*. Jyväskylä: Vastapaino. Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö. Tampere 2010.

Stroh-Wollin, Ulla 1998: *Koncentrerad nusvensk formlära och syntax*. Studentlitteratur. Lund.

Svensson, Anders 2014: Det största som hänt svenska pronomen på 400 år. *Dagens Nyheter* den 17 mars 2014. Tillgänglig på <http://www.dn.se/kultur-noje/det-storsta-som-hant-svenska-pronomen-pa-400-ar/>. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Svensson, Anders 2015: *Hen* fortsätter att öka i svensk press. *Språktidningen* den 27 februari 2015. Tillgänglig på <http://spraktidningen.se/blogg/hen-fortsatter-att-oka-i-svensk-press>.

Svensson, Anders 2017: *Hen* allt vanligare under 2016. *Språktidningen* den 8 mars 2017. Tillgänglig på <http://spraktidningen.se/blogg/hen-allt-vanligare-under-2016>.

Svensson, Anders 2018: Allt fler *hen* i svenska medier. *Språktidningen* den 24 januari 2018. Tillgänglig på <http://spraktidningen.se/blogg/allt-fler-hen-i-svenska-medier>.

Svensson, Anders 2019: *Hen* blev ännu vanligare under 2018. *Språktidningen* den 10 januari 2019. Tillgänglig på <http://spraktidningen.se/blogg/hen-blev-annu-vanligare-under-2018>.

Södertörns högskola/personal, Karin Milles. Tillgänglig på https://www.sh.se/p3/ext/content.nsf/aget?openagent&key=sh_personal_profil_sv_828924. Kontrollerad den 5 oktober 2019.

Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik. 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. (Band 1). Stockholm: Svenska Akademien.

Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik. 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. (Band 2). Stockholm: Svenska Akademien.

Utrikesministeriet 3.6.2019. *UM: Finlands kampanj för jämlikhetsarbete koncentreras i det finska pronomenet hän.* Tillgänglig på <https://www.sttinfo.fi/tiedote/um-finlands-kampanj-for-jamlikhetsarbete-koncentreras-i-det-finska-pronomenet-han?publishId=1797&releaseId=69859429>. Kontrollerad den 10 juni 2019.

Vänskä, Annamari 2006: *Vikuroivia vilkaisuja*. Ruumis, sukupuoli, seksuaalisuus ja visuaalisen kulttuurin tutkimus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Äikäs, Monica 2015: *Hen, en och man*. Institutet för de inhemska språken. Tillgänglig på https://www.sprakinstitutet.fi/sv/publikationer/sprakspalter/arena_2005/hen_en_och_man.28955.news. Kontrollerad den 5 oktober 2019.